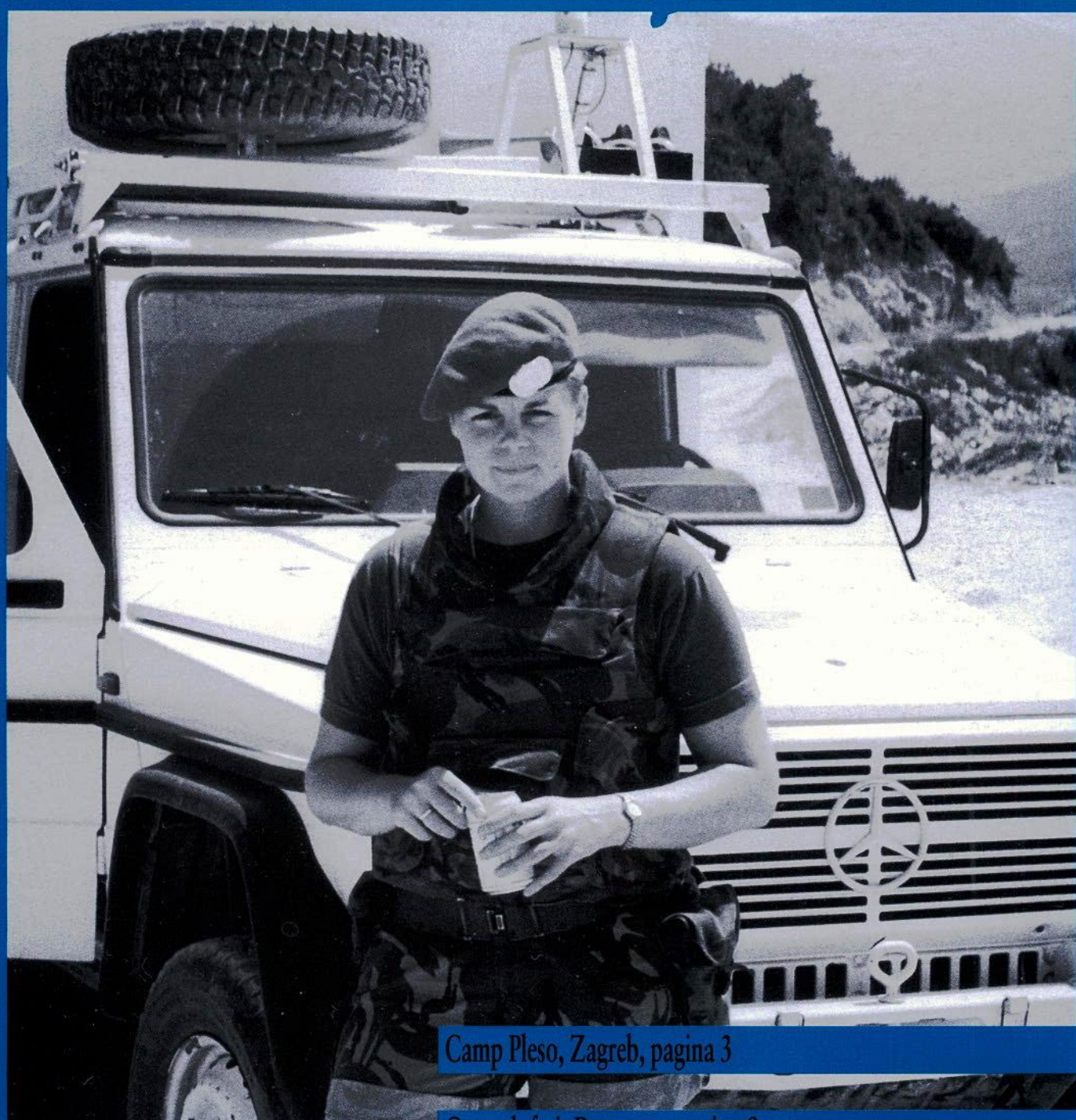

EGO

Camp Pleso, Zagreb, pagina 3

Op verlof uit Busovaca, pagina 9

Impressie North Sea Festival, pagina 5

nr. 9, september 1995, 34e jaargang
 Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
 storten op postbankrekening 480414
 t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
 Militairen ontvangen het blad op aan-
 vraag zonder betaling.

Redaktie:

Klazien van Brandwijk-Wiltjer,
 Bart Hetebruij, Wim Heij (voorz.),
 Joan Merens, Vincent Peeters,
 Jan Sulman.

Vaste medewerkers:

Theo Carree, Arend van Dam,
 Gerard van Erkelens, Sabine
 Funneman, Martin Groenewold,
 Cor Hoekstra (CORK), Pieter de
 Jager, Tom Janssen, Stef Kessels,
 Willy Lohmann, Len Munnik,
 René Nauta, Leonore van Opzeeland,
 Cor Out, Theo Paymans,
 Rien Robijns, Karel Roskam,
 Paul Rutten, Hans Schonk,
 Frank Spoelstra, Jan Stoof,
 Wessel Visser, Leon Wecke,
 Hans van Wissen.

Eindredactie:

Joan Merens
 Redaktiesekretariaat:
 Erika Krijt-Leijendekkers
 Prepress/Lithografie/Druk:
 Brouwer Utrecht B.V.

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
 Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71,
 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.

Bijdragen in EGO verschijnen op
 persoonlijke titel en vertegenwoordigen
 niet noodzakelijkerwijs de visie
 van de redactie of de dienst HGV.

Overname van artikelen en tekeningen is
 alleen toegestaan met bronvermelding.

Inhoud

Red. commentaar	2
Berichten uit de enclave	3
North Sea Festival	5
Van angstzweet en hoogtevrees	8
Op verlof uit Busovaca	9
In het vizier	11
Vragen staat vrij/puzzel	12
Prikkels	13
Poster	14
Popmuziek: House	16
Operatie Slimme Streupers	18
Tatoeages	21
Film	23
Boeken	25
Raadsliden, waar en wie	27
Poster Willy Lohmann	28

WITTE VLAG

Juist op het moment dat Kroatië de Krajina heeft heroverd en er duizenden Serven, Kroaten en Moslims op de vlucht zijn voor of worden verdreven door hun (nieuwe) overheersers, uitgerekend op dat moment voert de sluitingsdatum voor de kopij van deze EGO ons weer terug naar het leven van alledag. Dat houdt in dat, terwijl we verschillende keren per dag geconfronteerd worden met de meest schrijnende beelden uit het oorlogsgebied, van ons wordt gevraagd te trachten met enige afstandelijkheid naar de gebeurtenissen van de afgelopen tijd te kijken. Naar datgene wat zich rond de Nederlandse blauwhelmen in Bosnië heeft afgespeeld en in het bijzonder welke lessen er getrokken moeten worden voor de toekomst.

Zo rond het verschijnen van dit nummer is de Kamer weer terug van vakantie en zal zij uitgebreid debatteren over de verovering van Srebrenica door de Bosnische Serviërs, de daarop volgende deportatie van de Moslims en de rol in dit geheel van het 13e luchtmobiele bataljon. Wij hopen dat de Kamer niet te lang zal stilstaan bij de bewuste uitspraken van de bataljonscommandant, de rapportages van ene kolonel, het wel of niet tekenen van verklaringen, het gehannes rond een fotorolletje, enz. Op zichzelf bezien stuk voor stuk zaken welke ernstig genoeg zijn daar enige beschouwingen aan te wijden. Toch zou het verstandiger zijn wanneer de Kamer al deze kwesties maar voor kennisgeving zou aannemen. Immers de wijze *waarop* de Nederlandse VN-militairen, onder moeilijke omstandigheden, hun werk hebben gedaan is niet de kwestie waar het in dit debat over zou moeten gaan. Van aanzienlijk meer belang is de vraag hoe het mogelijk is geweest *dat* Nederlandse blauwhelmen door de verantwoordelijke leiding (en gesteund door de overgrote meerderheid van de volksvertegenwoordiging) in zulk een onmogelijke situatie terecht zijn gekomen en dat gedurende zeer lange tijd.

De Nederlandse blauwhelmen hebben (in juli) in Srebrenica moeten toekijken hoe de mensen, die ze geacht werden te beschermen, werden gedeporteerd. Iedereen haast zich nu te verklaren dat de enclave absoluut onverdedigbaar was en dat het ook nooit de bedoeling was deze te verdedigen. Maar de VN-vredesmacht is toch naar Bosnië gestuurd om etnische zuiveringen te voorkomen en het lijden van de burgerbevolking zoveel mogelijk te verzachten? UNPROFOR betekent toch United Nations *Protection Force*? Mensen de indruk geven ze te beschermen zonder hen, als het er op aankomt, tegen aanvallers te verdedigen komt eigenlijk neer op het bieden van schijn-veiligheid. In rond-Nederlands heet dat belazeren.

Als de afgelopen maanden ons één ding hebben laten zien dan is het wel dat de VN-vredesmacht niet bij machte is geweest etnische zuiveringen op grote schaal in het voormalig Joegoslavië te voorkomen. Dat is niet de schuld van de blauwhelmen doch uitsluitend te wijten aan het ontbreken van het juiste mandaat van de VN-vredesmacht. Het falen dus van de internationale gemeenschap, in het bijzonder die van het westen, Nederland niet uitgezonderd. De Kamer zal het dan ook met dit debat niet gemakkelijk hebben (gehad). Men heeft immers het tot nu toe gevoerde beleid nadrukkelijk gesteund. Daarop terugkomen is niet zo eenvoudig. En voor het eventueel omvormen van de VN-vredesmacht tot een multi-nationale *legermacht* heeft men (terecht) minstens enige bedenktijd nodig. Tot welke uitkomsten de Kamer ook zal komen, te hopen is dat niet nog eens Nederlandse blauwhelmen op pad worden gestuurd om mensen te verdedigen uitsluitend gewapend met ... een witte vlag.

Redactie

CAMP PLESO, ZAGREB (2)

Gesprek met een FAC-officier

Om in de enclave Srebrenica de VN-opdracht naar behoren te kunnen vervullen, heb je specialisten nodig. Sommigen van hen zijn moeilijk vervangbaar, anderen zijn onmisbaar en een paar zijn van levensbelang. Tot deze laatste categorie reken ik de Forward Air Controllers, omdat, als er zich echt calamiteiten voordoen, zij het meest zware inzetmiddel vertegenwoordigen waarover de VN beschikt, namelijk het luchtwapen. Om die reden wil de FAC-officier, met wie ik spreek, niet gefotografeerd noch met naam genoemd worden.

bied en wordt hij door de Forward Air Controller naar het doel geleid. Het kan dan gaan om een oefening, daadwerkelijke inzet of een schijnaanval, als middel om vijandelijke inzet, gericht tegen VN troepen, te neutraliseren. In het geval van Sergeant van Heumen van Dutchbat II is met succes een schijn-aanval ingezet. Hij raakte tijdens patrouille

"Dutchbat III beschikt over twee tactical air control parties, één in Simin Han en één in Srebrenica. Een 'party' bestaat uit een paar artillerie-officieren en infanterie-onderofficieren. Officieel vallen we onder de sectie 3, in de praktijk werken we echter heel zelfstandig. Onze hoofdtak is Forward Air Control. Met de meest moderne, speciaal voor het doel ontwikkelde, apparatuur zijn we in staat doelen in te meten voor zowel vuur- als luchtsteun. Daarnaast zijn we als artillerie/mortierwaarnemers medeverantwoordelijk voor vuursteun van de mortieren van ons eigen bataljon.

■ Opleiding

Het Opleidingscentrum Grond-lucht Samenwerking verzorgt het eerste deel van de opleiding tot Forward Air Controller. Hier leer je alle procedures omtrent Close Air Support, ons eigenlijke vakgebied. Close Air Support wil zeggen: het laten uitvoeren van bombardementen binnen een afstand van drie tot vijf kilometer van de voorste lijn van de eigen troepen. Vanwege de nabijheid van die eigen troepen is het van levensbelang, dat er een waarnemer op de grond zit, die het vliegtuig naar het juiste doel leidt. Daarna volgt er nog een cursus op de Bomber Ausbildungsschule in Furstenfeldbruck. Als je dat haalt, ben je 'limited combat ready'. De volgende stap is dat je 'combat' gemaakt wordt. Hetgeen het succesvol afronden van een aantal missies onder tactische omstandigheden inhoudt.

■ Low Threat Scenario

In Bosnië hanteren we een low threat scenario in verband met de beperkte aanwezigheid van vijandelijke vliegtuigen en zware luchtdoelwapens. De jachtbommerwerpers komen medium level binnen, dat wil zeggen op een hoogte van 20.000 feet. Ze zijn dan redelijk veilig voor klein kaliber luchtafweerschut. Vervolgens cirkelt de één onder dekking van de ander boven het doelge-

gewond, maar kon wegens vijandelijk vuur niet verplaatst worden. Een Close Air Support missie resulteerde in de beëindiging van de beschieting, waarna de gewonde sergeant afgevoerd kon worden.

■ Preventie

Een andere inzetmogelijkheid is het laten zien dat je er bent. Van overrassende jachtbommenwerpers gaat een preventieve werking uit. De kans dat één van de strijdende partijen zware wapens inzet neemt af. Een ander voordeel is dat je mogelijk een verbeterde onderhandelingspositie bewerkstelligt ten opzichte van één van de partijen.

■ Een biertje met de jongens van Polly Squadron

Als ik die kisten over de enclave zie vliegen geeft me dat een heel veilig en zeker gevoel. Het contact tussen de vliegers en ons heeft zich tot nu toe beperkt tot radioverkeer, maar na de rotatie zou ik graag eens met die jongens van Polly Squadron een biertje willen drinken en wat na praten. De Nederlandse F16 vliegers uit Leeuwarden hebben op mij echt een hele professionele indruk gemaakt. Ik denk dat deze samenwerking de basis is voor een nog nauwere samenwerking tussen de lucht-macht en de luchtmobiele brigade.”

*Zagreb mei 1995,
raadsman Bart Heterbij*

CORN

NORTH SEA POP- EN SOMS OOK JAZZ FESTIVAL 1995

Het was al weer enkele jaren geleden dat ik voor het laatst het North Sea Jazz Festival bezocht. Dat was uiteraard nog in de tijd dat Paul Acket daar de scepter zwaaide. Onder zijn leiding was het NSJF tot een begrip in de hele wereld geworden en iedere jazzmusicus beschouwde het als een eer om op het affiche in Den Haag te staan.

Begonnen als een pure jazzaan gelegenheid werd het festival echter de laatste jaren hoe langer hoe meer een gebeuren waar ook een plaats werd ingeruimd voor muziekstijlen die je nou niet direct met jazz zou associëren.

De bezoekersaantallen leden daar niet onder, integendeel, ieder jaar werden op dit gebied records gebroken!

De nieuwe formule bleek dus duidelijk aan te slaan, hoewel de pure jazzliefhebbers één en ander wat minder waardeerden. Ook voor ondergetekende was de programmering en de daarmee gepaard gaande gigantische drukte een reden het festival enige jaren te mijden.

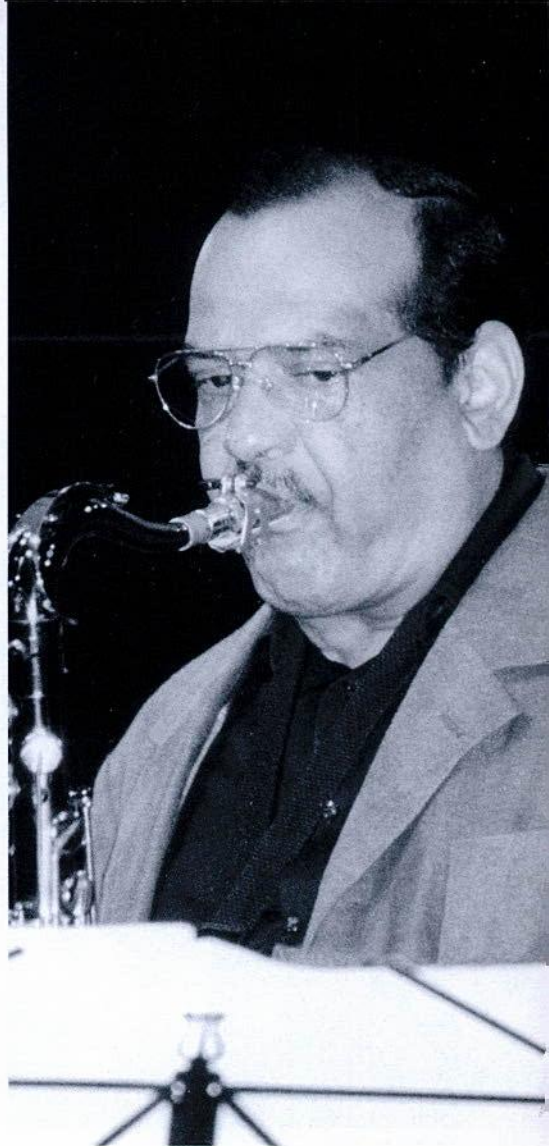
Sterker, toen oprichter Paul Acket overleed, beschouwde ik het festival eigenlijk als fini, te meer daar de erven Acket niet veel zin hadden het levenswerk van patriarch Paul voort te zetten. Toen zij het NSJF ook nog eens verkochten aan Mojo Productions vreesde ik een totale verschuiving van jazz naar pop. Bij Mojo was men echter zo verstandig de hele staf van North Sea intact te laten, zodat er weer reden was voor enige hoop.

Dit jaar bestond het festival 20 jaar en het leek de redactie een goed idee om bij deze gelegenheid eens te kijken hoe het met de gezondheid van Paul Acket's geesteskind gesteld was.

■ Drie dagen jazz

Ik mocht dus drie dagen op avontuur en wil de geachte lezer graag op mijn parcours door de vele zalen van het Haagse Congresgebouw meenemen. Ik moet echter wel bekennen dat ik uitsluitend pure jazzconcerten heb bezocht en artiesten en groepen als Neneh Cherry, Debbie Harry, Chuck Berry, War, Jamiroquai, Youssou N'Dour, Morphine, Screaming Headless Torsos, Kronos Quartet en zelfs Tony Bennett aan mij voorbij heb laten gaan.

Charlie Haden

Ernie Watts

Ik ging van start in de Mondriaan-zaal alwaar Charlie Haden's Quartet West het spits zou afbijten. De groep speelde prima met bijv. werk uit de CD *Haunted Heart*, maar bracht het voor de pauze tot slechts drie stukken, omdat drummer Larance Marable in het derde nummer zo'n ellenlange solo voor z'n rekening nam, dat de tijd voor een vierde stuk ontbrak.

Wanneer zullen drummers en ook basisten nu eens begrijpen dat hun instrument een vooral ondersteunende en dienende functie heeft. Een korte solo vind ik uitstekend, maar voor lange soli missen slagwerk en bas melodische reikwijdte.

Een beetje teleurgesteld, want ik had graag nog wat langer naar de fantastische tenorist Ernie Watts geluisterd, ging ik verder op mijn muzikale weg en kwam terecht bij één van die nieuwe en vooral ook jonge hemelbestormers uit de V.S. namelijk tenor- en sopraansaxofonist Teodross Avery. Met standards als *The End Of A Love Affair*, *Tenderly* en *Lush Life* bracht hij de zaal tot groot enthousiasme. De sfeer was optimaal en in het eigen werkje met de typerende titel *My Generation* kreeg hij het publiek op een aanstekelijk hip-hop ritme zelfs aan het rappen! Van deze jongeman met zijn eigentijdse spijkerharde sound zullen wij nog veel gaan horen.

Pat Martino

■ Pat Martino

Er zijn van die muzikanten die al bij hun leven legendarisch zijn. **Pat Martino** behoort tot die categorie, al heeft één en ander wel een tragische achtergrond. In de jaren '70 was Martino één van de toonaangevende gitaristen die met albums als *Desperado* en *Consciousness* grote faam verwierf. Plotseling werd er echter niets meer van hem vernomen en kwam het geruchtcircuit op gang. Er werd gesproken over drugs en krankzinnigheid, maar de trieste waarheid was dat Pat een zware hersenoperatie moest ondergaan die o.a. tot gevolg had dat zijn complete geheugen werd weggevaagd. Pat kon zich van zijn hele muzikale loopbaan niets meer herinneren en moest als een klein kind volledig opnieuw beginnen. Met behulp van zijn eigen platen slaagde Martino erin de weg terug te vinden en zijn optreden in Den Haag wilde ik dan ook voor geen goud missen.

En de afgeladen zaal werd niet teleurgesteld. Pat begon wat voorzichtig met stukken die een wat bespiegelend karakter hadden, maar aan het slot van de eerste set kreeg het publiek in het nummer *Catch* zo'n schitterende razendsnelle solo voorgeschoteld waar Martino het patent op heeft. Ik persoonlijk vond het concert van Pat Martino ronduit ontroerend.

Dianne Reeves

■ Dianne Reeves

Zangeres **Dianne Reeves** verzorgde de dagafsluiting en ik kan u verzekeren dat elke dominee hierbij in het niet zou zijn gevallen.

Miss Reeves zong fantastisch en ik kon mij niet aan de indruk onttrekken dat zij weleens de opvolgster van Sarah en Ella zou kunnen worden, als zij dat al niet is. Ze presenteerde een programma met songs als *Body And Soul*, *Yesterdays* en *Detour Ahead*, maar dit alles zeer persoonlijk geïnterpreteerd. Dianne Reeves paart een zeer grote muzikaliteit aan een dijk van een stem en dat ze er ook nog geweldig uitziet, is op zich niet zo belangrijk, maar wel mooi meegenomen. Deze eerste dag van het festival was al weken van tevoren uitverkocht, maar ondanks de enorme drukte slaagde ik er vrij gemakkelijk in de diverse concertzalen te bereiken en tevens een zitplaats te veroveren. Dat zou de tweede dag echter heel anders uitpakken.

■ Dag twee

Ik startte die zaterdag in de kale Jan Steen-zaal, omdat ik nu eindelijk wel eens het nieuwe tenorwonder **James Carter** live wilde horen. De eerlijkheid gebiedt me te zeggen dat ik na afloop van het concert toch wat teleurgesteld was. Carter is een saxofonist die zijn instrument volledig beheerst, maar hij heeft

het soms zo druk met het etaleren van alle dubbeltonen, flageoletten en stratosfeernoten dat hij aan muziek maken niet meer toekomt. Hij is echter nog heerlijk jong en met het verstrijken der jaren zal hij alles wel op een rijtje krijgen. Hij beschikt in ieder geval over zeer veel talent.

Omdat ik van mening ben dat ons eigen land talrijke begaafde musici telt, wilde ik mij het optreden van de intussen ook internationaal doorgebroken **Houdini's** niet laten ontgaan.

Ik kon nog net een plaatsje in de Rembrandt-zaal bemachtigen en werd voor mijn moeite ruimschoots beloond. De **Houdini's** maakten op spectaculaire wijze duidelijk waaraan zij hun pas verworven roem te danken hebben. Hun repertoire bevat voornamelijk standards maar deze stukken worden als het ware in een geheel nieuw jasje gestoken door middel van puntige en vaak ook humoristische arrangementen, waarbij evenwel aan de goede smaak geen enkele concessie wordt gedaan. Bovendien hebben alle bandleden ook solistisch het nodige in hun mars. Vooral altist Rolf Delfos en pianist Erwin Hoorweg konden mij zeer bekoren.

■ Martelgang

En toen begon de martelgang van kromme Lindert.

Ik had mij voorgenomen het optreden

van organist **Jimmy Smith** bij te wonen, maar in de afgrijselijk volle Paulus Potter-zaal aangekomen, werd er meege-deeld dat de heer Smith twee concerten in twee dagen wel wat veel van het goede vond en dat het geachte publiek als vervanger **Bobby Lyle** zou mogen begroeten. Daar was ik niet voor gekomen en ik spoedde mij terug naar de Rembrandt-zaal om te kijken of mijn plaatsje nog vrij was. Helaas, een staan-plaats op het balkon was mijn deel en achter de ruggen van vier rijen mensen kon ik zo nu en dan een glimp van klarnettist **Don Byron** opvangen. Ik wil over de muziek van Don Byron geen oordeel uitspreken, want de alras opkomende ergernis deed mij besluiten naar betere luisteromstandigheden op zoek te gaan. Was ik aanvankelijk nog redelijk kies-keurig bij het zoeken naar alternatieven, aan het einde van mijn odyssee, die ruim twee uur duurde, zou ik tevreden zijn geweest met elke combinatie jazzconcert/zitplaats!

Helaas, het mocht niet zo zijn en rond elf uur hield ik de tweede dag van het festival voor gezien. Ik had gelukkig een perskaart, maar je zult toch f 85,00 betaald hebben en dan een dergelijke ervaring opdoen.

■ Dag drie

De laatste dag van North Sea deed mij echter alle ellende van de vorige avond vergeten. Ik begaf me allereerst naar de

Joshua Redman

Spartaanse (geen zitplaatsen) Jan Steen-zaal waar ik twee opeenvolgende concerten wilde bijwonen. De groep van de fameuze drummer **Elvin Jones** opende de festiviteiten met een matig optreden. Dat lag niet zozeer aan Elvin Jones, hoewel ook hij voortdurend aan z'n drumstel zat te rommelen, maar vooral aan zijn medemusici. Alleen trombonist **Delfeayo Marsalis** kon nog enigszins boeien, maar bijv. tenorist **Ari Brown** vond ik pijnlijk slecht.

Dat er ook heel andere tenorsaxofonisten zijn, bewees de, ondanks zijn jeugdige leeftijd, reeds aan de top staande **Joshua Redman**. Eigenlijk hadden de CD's van Redman mij tot nu toe niet echt kunnen overtuigen, maar nu ik deze jonge blazer live hoorde, ging ik volledig voor hem plat. Met een fabuleuze instrumentbeheersing en een toon die de grote tenorentraditie luisterrijk in ere houdt, bracht hij de zaal met stukken als *Just In Time*, *Georgia* en *Lyric* in extase.

■ Aangename verrassing

Dat je op het NSJF ook uiterst aangenaam verrast kunt worden, blijkt uit mijn volgende ervaring. Ik was in een lange gang op weg naar de **Carel Willink-zaal** om mijn lievelingspianist **Kenny Barron** te kunnen bewonderen, toen ik plotseling fascinerende klanken hoorde. Deze bleken uit de **Maris-zaal** te komen waar vier jonge muzikanten speelden. Ik kon nog net een gedeelte van een fraaie ballad meenemen maar moest toen toch verder.

Bij de **Carel Willink-zaal** aangekomen, bleken de concerten van **Kenny Barron** en **Tommy Flanagan** omgewisseld te zijn en er stond reeds een gigantische menigte voor de ingang. Ik kreeg alweer visioenen over haringen in een ton en nam toen voor de verandering eens een verstandig besluit. Ik ging terug naar de **Maris-zaal** waar het net pauze was, veroverde zowaar een stoel en wachtte op de tweede set van wat het **Michael Erian/Olaf Strötzer Quartet** bleek te zijn. Deze jongelui hadden het **Middelsee Jazz Treffen 1995** gewonnen en één van de prijzen was een optreden op het NSJF. Wel, ik kan over deze groep kort zijn. De heren speelden zonder meer groots in een eigentijds idioom zonder in gefreak te vervallen. Ze paarden power aan schoonheid met de vanzelfsprekendheid van jonge musici die zich hun talent volledig bewust zijn. Ik hoop nog veel van tenorist **Michael Erian**, gitarist **Olaf Strötzer**, bassist **Hans De Waard** en drummer **Sergij Ostrovsmoff** te horen!

De rest van de avond bracht ik door in de **Mondriaan-zaal**, waar ik eerst mocht luisteren naar een puike Nederlandse formatie nl. het **Michiel Borstlap Sextet**. In tegenstelling tot de *Houdini's* benaderen zij de jazzmuziek vanuit een wat moder-

Elvin Jones

nere invalshoek, waarbij de originele arrangementen van de leider een zeer belangrijke rol spelen. Veel eigen werk, maar ook een klassieker als *Monk's Mood*. De band zet de luisteraar voortdurend op het verkeerde been door middel van tempowisselingen, spatgelijk uitgevoerde collectieven en verrassend solowerk met trompettist **Eric Vloeimans** als uitschieter. Kortom, een uitstekend concert.

■ Ten slotte

De uitsmijter van het twintigste North Sea Jazz Festival was voor mij het optreden van de **Mingus Big Band**. Wijlen **Charles Mingus** heeft vele mooie composities op zijn naam staan en enkele van zijn meest bekende werden door deze band uitgevoerd op een wijze die zelfs aan de nurkse **Charlie** een glimlach ontlokt zou hebben. De propvolle zaal reageerde in ieder geval uitzinnig bij het horen van klassiekers als *Fables Of Faubus*, *Shoes Of The Fisherman's Wife* en *Reincarnation Of A Lovebird*. Altist **Steve Slagle** was verantwoordelijk voor de pakkende arrangementen en was tevens één van de beste solisten naast tenorist **Don Braden** en trombonist **Frank Lacy**.

Dit spetterende optreden was voor mij een prima afsluiting van drie dagen jazzmuziek.

Resumerend moet ik zeggen dat ik mij twee van de drie dagen uitstekend vermaakt heb, maar dat ik het aandeel van de popmuziek in de programmering langzamerhand veel te groot vind worden. Tevens wil ik nog opmerken dat een record aantal bezoekers van 71000 voor de organisatie natuurlijk erg leuk is, maar voor de gemiddelde meestal al wat oudere jazzliefhebber soms een crime!

Theo Carree

FOTO'S: LOES HENTO.

Vliegen is een goddelijke ervaring, had een vriend van mij gezegd. Dat gaat mij te ver, want vliegen heeft voor mij meer te maken met angst, zeker als je, zoals ik, last hebt van hoogtevrees. Dat had ik als kind al op mijn vaders schouders en dat is niet meer overgegaan. Mensen met hoogtevrees worden vaak uitgelachen als lafbekken, maar volgens mij is het een ongeneeslijke afwijking. Op een balkon heb ik de neiging om over de rand te springen. Laatst liep ik in Rotterdam op een brede steiger boven het water; maar er was geen reling en dus werden mijn knieën slap als was. Ik moest vastgehouden worden, anders was ik in het water van de Maas gevallen.

Neem de Tafelberg bij Kaapstad. Het uitzicht daarvandaan is adembenemend, zegt iedereen, maar mij krijg je van zijn lang-zal-zij-leven niet in dat enge kabelbaantje tegen die steile bergwand. Ik ga ook nooit meer in een auto over ongeasfalteerde smalle passen, zoals de Swartberg in de Karoo - schitterende vergezichten, daar niet van. Maar de angst dat je over de rand de afgrond in dondert, zit er bij mij voorgoed in.

En ik griezel nog als ik denk aan die propvolle lift in Luanda waarin we opgesloten zaten. Van de gedachte aan die liftschacht onder

dat dunne houten vloertje in die gamele lift kan ik nog nachtmerries krijgen. Toch durf ik

ondanks die hoogtevrees al tientallen jaren wel regelmatig in een vliegtuig te reizen. Als ik tenminste in een Jumbo zit, op een stoel aan het gangpad, zonder naar buiten te kijken. Voor vliegen draai ik dus mijn hand niet meer om, ondanks mijn hoogtevrees, want het is toch eigenlijk net een soort buizenpost, waar je op de plaats van bestemming uitgespuugd wordt.

Maar laatst had ik er wel erg veel last van. Kippevel op m'n armen, m'n maag kromp ineen, m'n hart bonkte, m'n knieën knikten, het

angstzweet stond in m'n handen en m'n keel werd dichtgeknepen - van angst. Dat gebeurde ook tijdens een vliegtocht. Maar dan in zo'n klein wiebelig ding, waar maar 5 mensen in kunnen. En ik was zo stom om daar als vijfde in te stappen.

Met mijn ogen dicht voelde ik dat we hoger en hoger klommen - toen ik voorzichtig gluurde zag ik in de verte onweerswolken aankomen. De klink van de deur naast mij leek opeens een goede oplossing - ik werd onweerstaanbaar aangetrokken door de mogelijkheid om uit te stappen. Dan was ik van al het gelazer in zo'n wiebelig vliegtuigje af, want in die onweersbui zouden we toch ook te pletter vallen, bedacht ik. En die jonge piloot was wel een gezonde vent met een uitstekende conditie, maar als hij een hartaanval zou krijgen? Niemand van ons kon toch vliegen?

Kortom, hier zouden we nooit meer levend uitkomen, leek me.

Maar die dwang om uit te stappen ging na een paar minuten weer over en de onweersbui kwam steeds dreigender dichterbij. Prachtige indrukwekkende wolkenpartijen, inderdaad - en met mijn beide benen op de grond zou ik er graag een mooie foto van hebben gemaakt, om later vergroot in de kamer te hangen. Maar nu die wolken ons omvatten en opsloten vond ik er niets moois of indrukwekkends meer aan.

Het leek mij het beste om mijn ogen stijf dicht te doen en dat was dus fout. Want de klappen die we kregen, de rollers die we maakten, de valpartijen in die Beechcraft Baron waren met je ogen dicht veel erger, zeiden mijn medepassagiers achteraf. De angst moet van mijn glaatskleur af te lezen zijn geweest, want de half grappende, half bemoedigende opmerkingen waren niet van de lucht. Later zei de jonge piloot, dat hij ook wel wat moeite had gehad met dat onberekenbare weer, want sommige luchtverplaatsingen waren nu eenmaal niet op de radar te zien.

Vliegen een goddelijke ervaring? Nou nee, dat in geen geval.

Trouwens: hoe normale mensen, die zonder vleugels geboren zijn, dat durven te zeggen, is mij een raadsel. Maar goed, misschien bedoelt mijn vriend wel, dat vliegen een goddelijke ervaring is in die zin, dat je je dichter bij god voelt.

Je hebt inderdaad mensen, die in opperste nood opeens weer een god aanroepen. Dat is best te begrijpen - baat het niet, dan schaad het ook niet in zo'n uiterste situatie. Maar ik heb zelf in die benarde positie geen moment de neiging gehad om welke god dan ook aan te roepen. Geen almacht zou mij redden van die onafwendbaar lijkende teraardebestelling. Geen goddelijke ervaring dus, maar een afschuwelijk angstige belevenis, dat wel. Om nooit meer te herhalen. "Godbewaarme" komt mij niet over de lippen.

Karel Roskam

(tekening Rene)

VAN ANGSTZWEET EN HOOGTEVREES

MET VERLOF UIT BUSOVACA

Eind juli, op een drukkend warme dag, ga ik op bezoek bij Marianne Hagoort in Dronten. Ze is net een week op verlof en vertelt dat het in Bosnië wel warmer is, maar veel minder vochtig. Bovendien is het 's nachts bepaald fris, zodat je beter kunt slapen dan hier. Toch heeft ze de eerste dagen van haar verlof veel geslapen en ziet ze er nog een beetje moe uit. Ze heeft dan ook hard moeten werken: de laatste weken verving ze, in haar functie van plaatsvervanger, de compagniescommandant van de Transportcompagnie van het Logistieke Transportbataljon in Busovaca. Lange werkdagen, soms tot twaalf uur 's nachts.

Marianne is blij weer thuis te zijn bij haar man en twee honden. Toch was het wennen de eerste dag: "Je stopt je verlangen weg om er niet te veel last van te hebben. Dat moet ook wel daar, wil je kunnen functioneren. Datzelfde geldt natuurlijk ook voor Martien hier. Zo'n eerste dag sta je dan toch onwennig tegenover elkaar, maar dat was gelukkig gauw voorbij".

■ Plaagvuur

Hoewel Busovaca als relatief veilig bekend staat, wordt er af en toe geschoten, meestal aan de rand van het kamp. Dat is "slivovuur", zoals Marianne dat noemt, naar de slivovitsj die de strijders drinken; het wordt ook wel "Bosnisch ontladen" genoemd: niet je magazijn uit het wapen halen maar het in de lucht afvuren. Je went er gauw aan. Toch zijn er ook wel dreigender situaties: de lokale strijders zijn geen lieverdjes en schrikken er niet voor terug met geladen Kalashnikov langs het hek te lopen. Marianne heeft zich voor het eerst, 's nachts toen er net een inbraak geconstateerd was, ten diepste gerealiseerd dat ze inderdaad zal schieten als het nodig is. Het is niet te vergelijken met de situatie hier.

■ Etnische zuiveringen

Ook al is er op dit moment rond

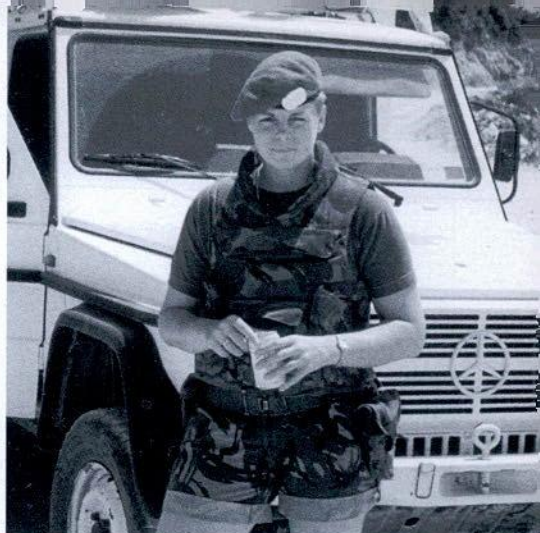
Busovaca geen oorlog, als je de kapotte huizen ziet, die je al zo vaak op televisie gezien hebt, weet je bij ieder huis dat daar mensen zijn weggejaagd en misschien uitgemoord. Bijna geen moslimhuis is meer heel en het gaat om enorm veel huizen. Enkele begraafplaatsen zijn ondermijnd, zoals bijvoorbeeld in Mostar; mensen kunnen niet bij hun eigen doden komen. Als je er zo midden in zit realiseer je je pas wat er gebeurd is en wat er misschien nog te gebeuren staat.

Je merkte aan alles dat de spanning toenam: de VN wordt regelmatig met stenen bekogeld en konvoien beschoten, niet gericht, maar toch.

Je hebt niet meer het gevoel bepaalde groepen te beschermen, iedereen heeft het op iedereen gemunt en het kleinste meningsverschil wordt met de wapens uitgevochten.

■ Transport op Sarajewo

Op de vraag wat het moeilijkste was wat ze heeft moeten doen antwoordt Marianne zonder aarzeling: "Toen er voor het eerst transporten naar Sarajewo gereden moesten worden. Tot dat moment waren de transporten ook niet zonder gevaar; de wegen zijn in slechte staat, er zijn veel kinderen op straat en er is altijd de dreiging bij de road-blocks. Bovendien duren door de verscherping van de situatie de ritten nu

zo'n 10 uur per dag, in het gunstigste geval; als er iets tegen zit duurt een rit al snel 14 uur per dag en dat gaat dag in dag uit door, zes dagen in de week. Maar een transport naar Sarajewo is toch wel even iets anders. Daaromheen hangt een soort afschrikwekkend waas, hoewel er plaatsen zijn in Bosnië die even angstaanjagend zijn. Ik had de verantwoordelijkheid voor de indeling van de mensen en had besloten dat het gewone rooster aangehouden zou worden, dan kon er niemand bevooroordeeld worden. Maar degen die moesten gaan rijden hadden het er natuurlijk moeilijk mee."

■ Verantwoordelijkheid

Heel vaak in het gesprek zegt Marianne dat je jezelf daar wel tegen komt, dat je er volwassen wordt. Elke beslissing die je neemt heeft veel verdergaande consequenties dan hier bij een oefening. Je kunt het niet corrigeren en niet even over doen. En het gaat altijd om mensen. Je moet dus echt heel goed nadenken en overleggen voor je een beslissing neemt, en zelfs dan kunnen er reacties komen die je niet verwacht had. Daar merk je pas wat verantwoordelijk zijn voor je beslissingen echt betekent.

■ Nog drie maanden

Marianne is niet erg optimistisch over de situatie in Bosnië. Ze heeft soms het gevoel dat de aanwezigheid van de VN de situatie alleen maar rekt, of zelfs in stand houdt. Zo gaat er heel wat voedsel naar de strijdende partijen, en daar sta je machteloos tegenover. Veel mensen in Nederland storen haar met hun oordelen: die zijn alleen gebaseerd op wat er op TV te zien is. Bovendien wil ze zichzelf enigszins in bescherming nemen tegen al te negatieve oordelen. Ze moet nog drie maanden en wil wel gemotiveerd kunnen werken. Zo'n transport op Sarajewo ervaart ze als wel nuttig, en er zullen zeker nog nuttige taken komen, al was het maar bij opvang van andere VN-militairen en van de vluchtelingen.

Veel sterkte, Marianne!

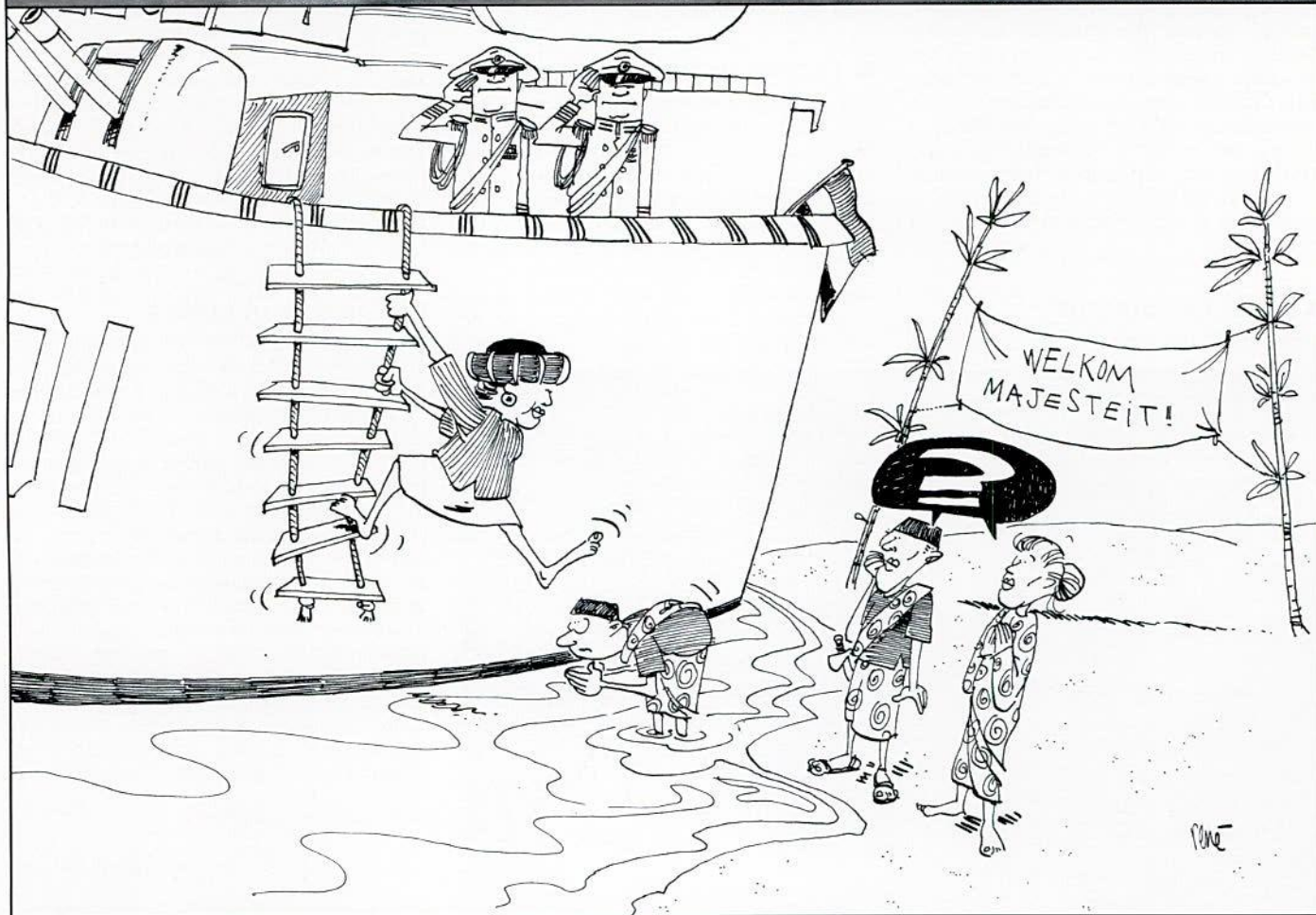
Joan Merens

Warehouse in Metkovic

Op 3 juli voer Hr Ms van Galen uit voor een vier maanden durende trip naar 'De Oost'. In augustus was de Van Galen, samen met Hr Ms van Nes, aanwezig bij het staatsbezoek van koningin Beatrix aan Indonesië. In een volgende nummer van EGO meer aandacht aan deze reis.

MET SREBRENICA VIEL OOK HET PUBLIEK DRAAGVLAK VOOR UNPROFOR

Op zijn persconferentie over de val van Srebrenica gewaagde Minister Voorhoeve van een "ramp met verre-gaande consequenties." Eén van die consequenties zou wel eens niet alleen de VN-vredesoperatie in Bosnië of in geheel ex-Joegoslavië kunnen betreffen, maar ook de legitimiteit van de Nederlandse krijgsmacht. De feitelijke hoofdtaak van de Nederlandse krijgsmacht is immers niet meer het verdedigen tegen een als zodanig ervaren militaire bedreiging van ons en het bondgenootschappelijk grondgebied, maar "crisisbeheersing" buiten het Navo-verdragsgebied. Voor die doelstelling was een groot publiek draagvlak aanwezig.

■ Mensenrechten belangrijker dan vaderland

Uit onderzoek van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht bleek een trend in de publieke opinie ten aanzien van het aanwenden van militair geweld ten behoeve van mensenrechten en de internationale rechtsorde: een grote nog groeiende meerderheid is daar voorstander van. Een krappe meerderheid acht geweldsaanwending dan ook juist, als het gaat om de verdediging van het eigen vaderland, terwijl een geringe minder-

heid nog iets ziet in militair geweld ten behoeve van economische belangen. Ook in de Golfoorlog, toen de Nederlandse militairen die daaraan deelnamen er eigenlijk geen risico liepen, was er steeds een meerderheid van voorstanders. Datzelfde gold voor onze presentie in ex-Joegoslavië. Van belang voor publieke steun voor vredesoperaties is wel de voorwaarde dat daarbij geen en in elk geval geen ernstige verliezen te betreuren zijn. Nijmeegs onderzoek leerde al dat de meerderheid voor dergelijk operaties snel zal verdwijnen als van verliezen sprake is. Een meerderheid van ongeveer 70% van de respondenten vóór geweld ter verdediging van de internationale rechtsorde zou in een minderheid van 34% veranderen. Een onderzoek in 1993 wees uit dat 42% van de Nederlanders zelfs één gesneuveld landgenoot al één te veel vond, terwijl 21% op het standpunt stond dat 1 tot 10 slachtoffers een aanvaardbaar verliescijfer was.

■ Twijfelaars

Onderzoek onmiddellijk voorafgaand aan de val van Srebrenica leverde op dat 34% van de Nederlanders het antwoord niet meer wist op de vraag of men het eens of oneens moet zijn met onze parti-

cipatie in de VN-operatie in ex-Joegoslavië. Eind 1994 was het percentage twijfelaars nog 21%. Daarbij kwam dat het aantal voorstanders van deelname van 68% eind 1993 daalde via 54% eind vorig jaar naar 41% terwijl het aantal tegenstanders op 26% constant bleef. En het percentage twijfelaars inzake het al dan niet blijven in ex-Joegoslavië, vergeleken met eind vorig jaar ging, zo leerde de enquête van Maatschappij en Krijgsmacht, van 14% naar 25%. Zesendertig procent bleek voor blijven en dat was eind vorig jaar nog 42%. Er was ook een duidelijke toename van de twijfelaars. Op de vraag of de risico's die de militairen lopen nog wel aanvaardbaar waren antwoorde 47% (dat was 39%) nee en 34% ja.

■ Srebrenica

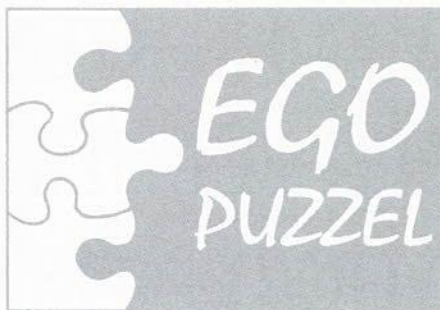
Inmiddels is er het een en ander gebeurd. Srebrenica is gevallen, de Nederlandse blauwhelmen zijn weggejaagd of gevangen genomen en een soldaat al eerder gesneuveld. De berichtgeving over de noodlottige gang van zaken, de beelden via de TV, waarbij in de hoofden van de kijkers de berichtgeving over de val van Srebrenica, het transport van het lichaam van de gedode VN-soldaat en de verwijten aan de VN een mengsel vormen dat het oorspronkelijk beeld van de vredesoperatie in ex-Joegoslavië wel in ernstige mate negatief beïnvloedt. Een op de avond van de rampdag gehouden enquête (van RTL-nieuws) liet dan ook zien dat het aantal Nederlanders dat het risico voor de militairen niet meer verantwoord vindt in enkele dagen van 39% vorig jaar, via 47% vlak voor de val van Srebrenica tot 65% toeneemt. Het percentage dat vóór vertrekken uit Bosnië is, steeg van 44% in 1994 via 38% kort geleden tot 57%. Vierenzestig procent acht het onaanvaardbaar dat nog meer Nederlanders om het leven komen bij pogingen de bevolking te beschermen. Wat dat laatste betreft, blijkt dat Nederlanders in principe en in grote meerderheid voor het aanwenden van geweld ten behoeve van de mensenrechten zijn, maar als het erop aan komt geen slachtoffers willen accepteren.

■ Draagvlak

Onlangs heeft de regering aan de Kamer veertien aandachtspunten gezonden, die als een kader kunnen worden opgevat bij besluitvorming over de inzet van

Vervolg op pagina 12

WAT EEN INGEWIKKELDE SAMENLEVING!

We hebben de hoogste arbeidsproductiviteit van heel de wereld.

We hebben de twijfelachtige eer het hoogste percentage W.A.Oers te hebben.

We kennen een hoog ziekteverzuim.

Zou het gek zijn om te veronderstellen, dat diegenen die werken zich uit de naad werken?

Zou het gek zijn om te veronderstellen, dat diegenen die werken last krijgen van die druk?

Zoals in alle industrie-landen ligt er druk op: meer productiviteit, meer winst, goedkoper produceren met minder mensen.

Zoals in alle industrie-landen: mensen met de juiste opleiding ontbreken, er is te weinig werk voor laag-geschoolden, werk is onbetaalbaar.

Industrie-landen kennen een hoog percentage werkelozen.

Zou het gek zijn om te veronderstellen dat diegenen die langdurig niet kunnen werken last krijgen van de druk,

- dat ze van een minimum zullen moeten (blijven) rondkomen,

- van de staat afhankelijk zullen blijven?

Zou het gek zijn om te veronderstellen dat ze in een grijs, zwart of crimineel circuit zullen duiken,

- om wat bij te verdienen,

- om weer het gevoel te krijgen hun leven meer in eigen hand te hebben?

Is het zo gek om te veronderstellen dat er spanningen gaan groeien tussen de werkenden en de niet-werkenden?

Is het zo gek dat sommigen pleiten voor herverdeling van inkomen en werk?

Is het zo gek dat mensen ook vragen stellen bij ons economische systeem dat zo gericht is op groei en winst?

Is het zo gek dat mensen vragen gaan stellen bij een economisch systeem dat:

- of mensen overbelast

- of mensen aan de kant zet?

Steven.

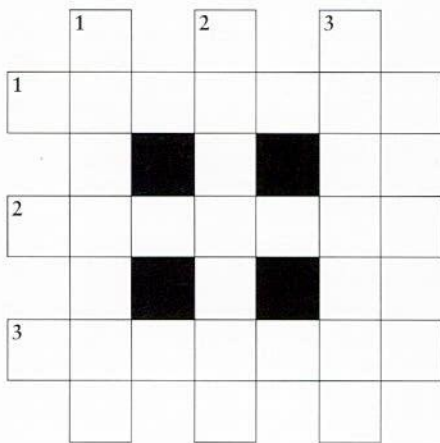
Hieronder een puzzel waarbij de juiste woorden van elk zeven letters zowel horizontaal als vertikaal dienen te worden ingevuld.

De omschrijvingen luiden als volgt:

1-ontstaan; 2-omringen; 3-opscheppen.

De oplossing van het kruiswoordraadsel in het zomernummer luidt als volgt:

Horizontaal: 1-makkers; 6-toegang; 7-kus; 8-kraan; 10-evenaring; 11-generaal; 15-test; 16-tin; 18-vandaal; 19-andersom. **Vertikaal:** 1-mits; 2-kleermaker; 3-era; 4-sage; 5-kakelen; 9-tegenstand; 12-astma; 13-land; 14-ets; 17-ader.

Nederlandse troepen buiten het Navo-verdragsgebied. Tot die aandachtspunten behoren: het risico dat de militairen lopen en ook het maatschappelijk draagvlak. Het kon wel eens zo zijn dat na de recente bewijzen van onvermogen tot efficiënte vredesoperaties (Somalië, Rwanda, ex-Joegoslavië) en de geringe bekendheid en het slechte geheugen inzake operaties die wel succesvol waren (Angola, Namibië, Cambodja) voor lange tijd het draagvlak niet alleen voor acties in Bosnië, maar ook voor die in heel ex-Joegoslavië verdwenen is. En in een somber scenario zou dat ook besmettend kunnen werken op andere VN-vredesoperaties. Daarmee zou dan niet alleen het publieke, maar ook het politiek draagvlak, dat immers met dat publiek draagvlak verbonden is, kunnen verdwijnen. En dat betekent dat de legitimatie van de krijgsmacht ook in het geding komt. Het beeld van de VN en VN-operaties wordt nu ernstig belast met de gang van zaken in Srebrenica en de kwetsbare positie van andere "free havens". Dat VN-vredesoperaties meer behelzen dan alleen Bosnië en dat de VN in feite niet, maar de VN-vormende staten wel de laatste verantwoordelijken zijn, is een voorstelling van zaken, die met kracht verspreid dient te worden. Nu lopen we het gevaar dat één aspect van een deel van de VN-operatie in ex-Joegoslavië niet alleen het beeld van de Volkerenorganisatie - die op allerlei gebieden zeer goed werk doet - ernstig aantast, maar ook de legitimiteit van onze krijgsmacht ondermijnt. Eén van de verregaande consequenties van de val van Srebrenica, waarop minister Voorhoeve duidde, zou wel eens niet alleen het beleid van de VN kunnen betreffen, maar ook de uitvoerbaarheid van een belangrijk deel van de nieuwe taak van onze krijgsmacht.

Leon Wecke

Prikkels

"De vrijdenkers staan er van oudsher om bekend dat het onverbiddelijke atheïsten zijn. Het zijn godloochenars van het zuiverste water. Sterker nog, ze vinden dat het geloof een ernstige kwaal is, een levensgevaarlijk waanvoorstelling, die de mens in onoverkomenlijke moeilijkheden kan brengen. Dat geloof is een groot kwaad. In naam van God permitteert menigeen zich de meest gruwelijk opvattingen en gedragingen. Daarbij is God steeds de rechtvaardiging van discriminatie, moord, verkrachting en roof. Als regel de manier om God in de praktijk te dienen. Vrijdenkers weten dat er helemaal geen

goden gediend kunnen worden. God bestaat niet, hij is een verzinsel van de mensen zelf en helaas lang niet de beste".

Tot zover Jan Vis in één van zijn TV-programma's namens De Vrije Gedachte, de groepering van vrijdenkers in ons land. Het zijn niet de woorden die humanisten gebruiken om hun levensovertuiging te etaleren. Volgens Tielman, de oud-voorzitter van het Humanistisch Verbond, zijn humanisten diegenen die aannemen dat mensen zowel het vermogen als het recht hebben zelf zin en vorm te geven aan het eigen bestaan. Zij zullen in ieder geval niets ondernemen met de stelling dat "God, een verzinsel van de mensen is, met alle kwalijke gevolgen vandien" teneinde de wereld te verbeteren. Overigens is het resultaat van deze aanpak -door grote vrijdenkers van Multatuli tot Anton Constandse- zeer beperkt gebleven.

Toch is het verbazingwekkend dat, onder een regering zonder het CDA, deze kleine groepering haar zendtijd kwijtraakt. We worden dagelijks via radio en

TV overspoeld met het woord van God. De vrijdenkers hadden per jaar één uur zendtijd, die ze over verschillende korte programma's verdeelden. In tijd dus een speldeprikje aan een olifant. Maar de inhoud daarvan is voor onze pluriforme samenleving meer dan belangrijk. Het aantal Salman Rushdie's in de wereld is al te groot. Formeel is de reden voor het einde van de zendtijd een administratieve zaak. Door het godvrezende volksdeel van de natie zal het worden ervaren als het verwijderen van de luis uit de pels van het omroepwezen. Een protestopocht naar het Binnenhof zal zeker niet plaats vinden. Terwijl toch deze kleine groep atheïsten in onze cultuur geschiedenis heeft gemaakt, gezien de grote namen die ze heeft voortgebracht.

Het is, zoals men zegt, niet de individuele mens die ze beoordelen, ieder gelooft maar wat hij wil. Maar vrijdenkers hebben wel het recht zo'n geloof op zichzelf gevaarlijke onzin te vinden, ertegen te waarschuwen en het met argumenten te bestrijden ook middels de moderne media.

Cor Out

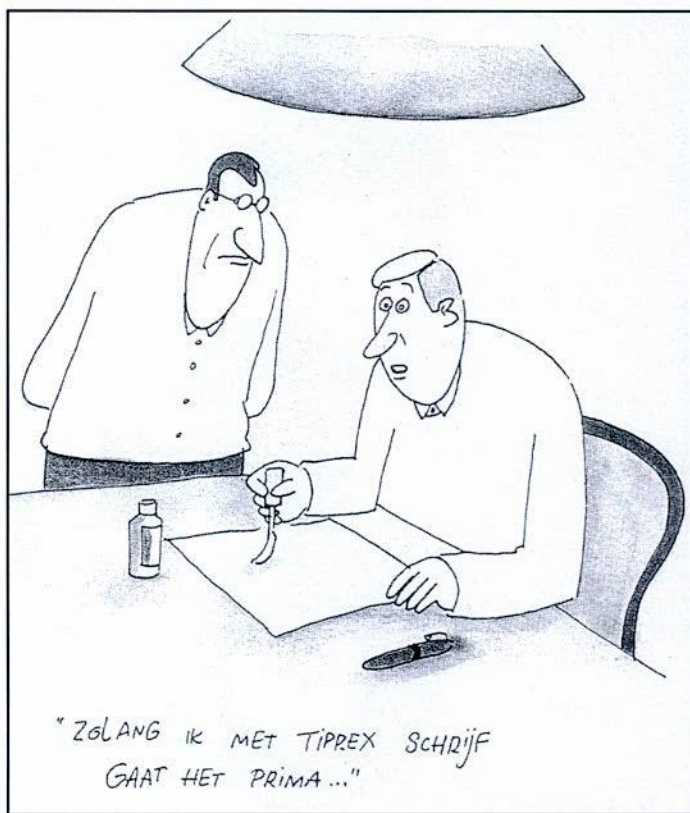
KAMAGURKA

Wie wel eens achter een schrijfblok zit zal het volgende zonder enige twijfel herkennen: het wil niet vlotten iets op papier te krijgen. Na een half uur is het blad nog steeds onbeschreven. Rolden de eerste letters er maar uit dan volgde de rest vanzelf wel, maar er wil niets komen. Op het thema van de worstelende schrijver maakt de bekende cartoonist en

(strip)tekenaar Kamagurka wekelijks een prent voor de week-editie van het NRC-Handelsblad. Zoveel moeite als schrijvers hebben, zo probleemloos lijken de tekeningen bij deze cartoonist uit de pen te vloeien. Nu beperkt hij zich niet alleen tot schrijvers maar signaleert hij het probleem bij iedereen die schrijft. En zelfs 'iedereen' neemt hij breed. In de zojuist uitgekomen bundel **Writer's block** is een cartoon opgenomen van vijf slakken waarvan er vier een slijmspoor weten na te laten. Eén van deze vier zegt tegen de niet-producerende vijfde: "En

psychotherapie? Heb je dat al geprobeerd?" Bij een andere tekening wordt er, juist op het moment dat er een renner over de streep komt, tegen een man op een ladder, die het woord 'finish' op een spandoek moet schilderen, geroepen: "Kom er maar af, dit was de laatste". Als er al zoiets zou bestaan als een artistblock dan lijkt Kamagurka daar in het geheel geen last van te hebben.

Kamagurka: Writer's block. De Harmonie, Amsterdam. 1995. 104 blz. f 17,90.(WH).

**Op het
slagveld
is de**

waarheid het eerste slachtoffer

HET HOUSEFENOMEEN

Ratelende bassen die een flinke lading adrenaline door je bloed trekken? Knetterende bliepjes en maffe geluidjes die zichzelf oneindig herhalen? Snoeiharde volumes uit gigantische geluidsinstallaties en een spervuur van stroboscopen en computer-

gestuurd laserlicht? Een ritme dat lijkt op de hartslag van een in ademnood verkerende topatleet? Dergelijke vreemdsoortige combinaties, smakelijk gecombineerd met stukjes oude muziek en geraffineerd gebracht door ervaren discjockeys, heeft de lichamen op menig dansvloer in beweging gezet. De naam voor dit fenomeen, dat tienduizenden mensen van het begin van de avond tot aan het krieken van de dag aan één stuk door in spectaculaire lichtshows heeft laten dansen, is house-muziek.

Er kan geen twijfel meer over bestaan: housemuziek heeft een luidruchtig plaatsje veroverd in de popmuziek. Regelmatig daveren knetterende clips over de beeldbuis en protesteert de luidspreker van het toestel krakend, terwijl het loeiharde bastonen de huiskamer inslingert. Op straat zijn veel auto's al voorzien van een soort hartslag; op top-volume braken de vaak tot 400 watt opgeschroefde installaties het bonkritme uit. Bijna iedere maand is er wel ergens in Nederland een enorme house-party, waar de bezoekersaantallen soms de vele tienduizenden overschrijden. Er zijn speciale housemuziek import CD- en platenzaken, en op iedere straathoek gluren de kleurige posters met aankondigingen voor house-parties, de argeloze slenteraar aan. Voor de leek lijkt het hele house-gedoe allemaal hetzelfde. Een eentonig en machinaal ritme voorzien van een brei aan elektronische geluiden, die de mensen zoveel mogelijk aan het dansen moet krijgen. Maar voor de kenner is het duidelijk dat de housemuziek onder te verdelen valt in een flink aantal richtingen.

GESCHIEDENIS

De housemuziek ontstond in de jaren '80 in de Amerikaanse stad Chicago.

Frankie Knuckles, een ondernemende discjockey, vond een nieuwe manier uit om het publiek aan het dansen te krijgen in de discotheek waar hij plaatjes draaide. Zijn recept was een uitgekende mix van oude soulmuziek en Europese synthesizerbands zoals het Duitse Kraftwerk. Zijn mix overgoot hij met een laagje swingende drumcomputer-ritmes en preken van mensen zoals Martin Luther King. Ook lette hij op wat er te zien was; in de Warehouse Club, de naam van de discotheek waar hij werkzaam was, knalden de stroboscopen, de maffe filmpjes en dia's op de ogen van de bezoekers. Door deze verrichtingen ging Frankie Knuckles de geschiedenis in als de Godfather Of House.

Knuckles had succes, andere discjockeys deden hem na en experimenteerden naar hartelust met zijn recept. Resultaat: de house-muziek was geboren, en het was nog maar een kleine stap naar het maken van houseplaten. De eerste houseplaten stonden bol van stuwende baslijnen en snelle ritmes, de in de house toonaangevende 120 slagen per minuut. In 1985 had DJ Jackmaster Funk als de eerste house-mixer een wereldhit met zijn *Love can't turn around*. Daardoor schoten platenlabels als paddestoelen uit de grond. Inmiddels is de wekelijkse

vloed aan houseplaten zo groot, dat niemand meer in staat is ze allemaal te beluisteren.

VERSTRENGELING HOUSE EN DRUGS

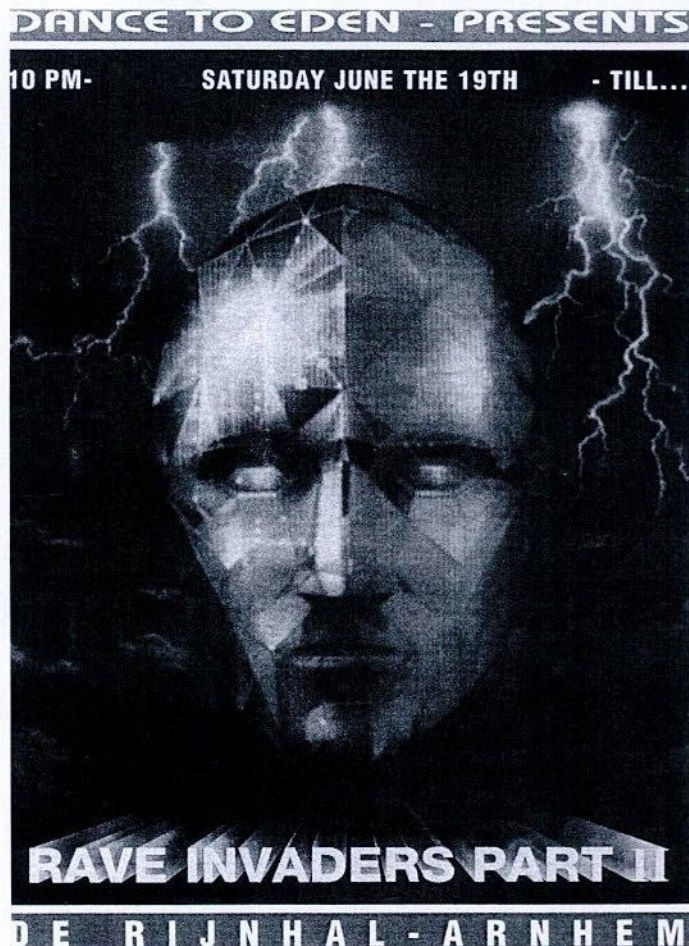
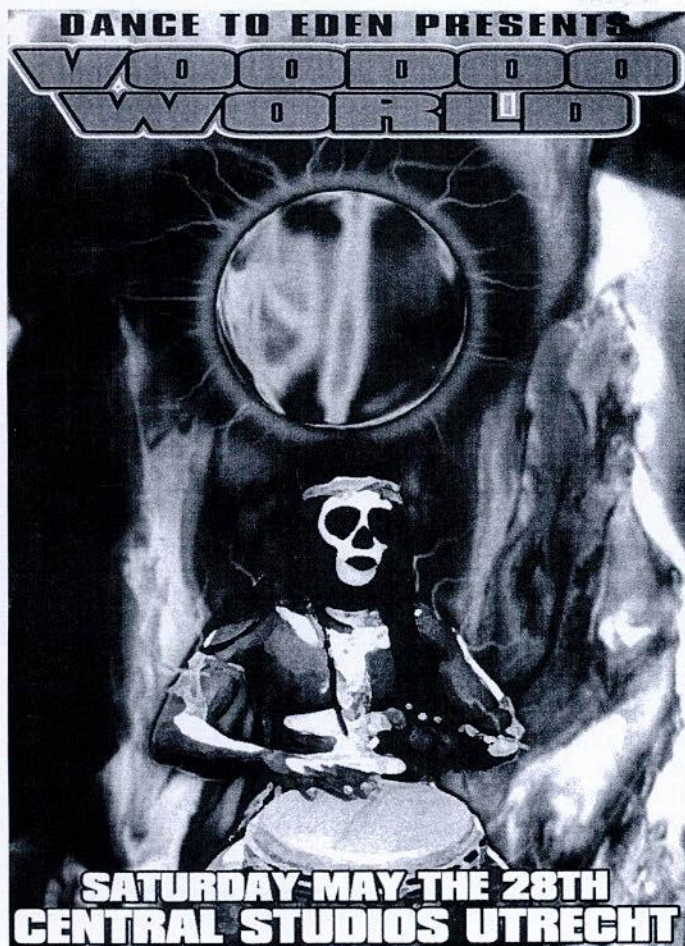
Al in het begin, toen house-muziek nog een nieuwtje was, liepen er in Chicago onder de discotheekbezoekers ook een vaste kern van LSD en XTC gebruikers. De in 1986 door Marshall Jefferson opgenomen CD *Acid Tracks* leek zelfs gemaakt voor deze groep bezoekers. De CD was ook het startschot voor de roemruchte *Summer Of Love* die Engeland in 1988 in zijn greep had. Daar barstte opeens de house-rage goed los, want Engelse discjockeys die in het vakantieoord Ibiza vertoefden en daar met house-muziek in aanraking kwamen, gingen danig onder de indruk naar huis. In Engeland ging de house-muziek een leven leiden onder de naam acid-house. Acid House is een variatie in de house-muziek met swingende junglebeats, warme baslijnen, gesampelde kreten die de boel opstoken en het gebruik van oude synthesizers. Doordat de synthesizers zichzelf blijven herhalen, proberen de makers van acid house een hypnotiserend effect te bereiken.

De kranten doken er massaal op, want vooral de combinatie van drugs, vooral XTC, met deze dansmuziek was natuurlijk koren op de molen van de Engelse boulevard-bladen.

XTC, ook wel ecstasy of MDMA genoemd, maakt een stof vrij in de hersenen die ervoor zorgt dat je je goed voelt. Die stof heet serotonine. Het synthetisch gebrouwen XTC zorgt er wel voor dat als je het vaak gebruikt, het weer enkele weken tot zelfs maanden kan duren voordat de serotonine weer in de hersenen aanwezig is, want alle serotonine wordt dan helemaal verbruikt. Zonder bijwerkingen is het goedje dus niet, ook al beweren veel gebruikers anders.

HEEFT DE WERELD VEROVERD

Inmiddels is XTC in Nederland en ook elders op de lijst van verboden drugs geplaatst, en zijn er helaas hier en daar op house-parties mensen gestorven aan een fatale dosis van XTC of andere drugs al dan niet in combinatie met alcohol.

VERSCHILLENDE SOORTEN HOUSE

Zoals in iedere muziekstijl ontstonden er ook in de house-muziek verschillende richtingen.

In Engeland bijvoorbeeld werden verschillende elementen uit de popmuziek vrolijk gecombineerd met house-muziek. Ook Engelse gitaarbands gingen aan de slag met house-muziek. Groepen zoals Happy Mondays, Primal Scream en vooral The Shamen werden er beroemd door.

Op house-parties draaide men in de chill-out kamers een ander soort muziek dan op de dansvloer. Chill-out kamers zijn plekjes waar vermoeide dansers even kunnen bijkomen onder het genot van rustige, zweverige klanken. Maar deze ijlle toontjes, gemengd met dansbare house-ritmes veroverden ook de dansvloeren onder de naam Ambient House. Daaruit borrelde vervolgens de Deep House op, een mengeling van Ambient House en allerlei invloeden uit de Soul-muziek.

In New York vonden de Latino's in de spaanstalige wijken de Freestyle House

uit, een energieke combinatie van latin-ritmes en gesampelde stukjes uit disco-hits van weleer.

Lijkt de house een beetje op Hip Hop, door de manier waarop de ritmes in elkaar steken, en wordt er bovendien ook nog eens een vlotte partij op gerapt, dan weet de kenner meteen dat het gaat om Hip House.

De Amerikaanse stad Detroit was de geboorteplaats van de meest vooruitstrevende house-muziek: Techno. Techno ontstond uit de behoefte van zwarte discjockeys en producers om dansmuziek te maken die compleet nieuw was en niets met de gangbare zwarte dansmuziek van doen had. Techno lijkt op een lege fabriekshal waar hier en daar een goed geliede, futuristische machine ritmisch bezig is. De Duitse synthsizergroep Kraftwerk, die uitblonk in kille gevoelloze liedjes, geldt als grootste inspiratiebron voor de makers van deze vorm.

Hithouse daarentegen heeft totaal geen artistieke pretenties, het is gewoon snel in elkaar gedraaide muziek met maar één doel: zoveel mogelijk geld aan het housegebeuren verdienen.

In Nederland ontstond Gabberhouse aan het begin van de negentiger jaren. Het is een keiharde, eentonige house-vorm die niks fijnzinnigs te bieden heeft, maar die al snel populair werd.

HOUSE, WAT NU?

Het ziet er naar uit dat de house-muziek een blijvertje is in de popmuziek, ofschoon er ook mensen zijn die niets zien in house, en het niet eens als muziek betitelen. Ongetwijfeld zullen in de toekomst nieuwe vormen aankloppen, of zal er een totaal nieuwe dansmuziek uitgevonden worden.

De danscultuur die met de disco leek uit te sterven, kreeg dankzij de house-muziek in ieder geval weer nieuw leven ingeblazen. House-muziek wordt ook steeds commerciëler en heeft de underground-status al lang achter zich gelaten. Regelmatig dringen housenummers door tot in de hitparades, en bovendien worden er allerlei oude nummers afgestoft en voorzien van een dansritme. Dankzij de techniek van het sampelen, dat is het digitaal opnemen en weergeven van geluiden of stukken van geluiden, zijn de mogelijkheden eindeloos. Wat de toekomst in petto heeft, is daarom niet te zeggen. Wat wel vaststaat, is dat iedere week wel ergens op de wereld, of het nou Amerika, Europa en zelfs de landen van het voormalige Oostblok zijn, wel ergens een discjockey geconcentreerd staat te zweten in de platencabine, boven de dansende menigten. En wie weet, wordt er op dit moment wel ergens een nieuwe vorm geboren, door een vooruitstrevende plaatjesdraaier met een geniaal idee...

Theo Paymans

OPERATIE 'SLIMME STREUPERS'

We leren elkaar kennen tijdens de cursus Bijzondere Personeelszorg op het Coornherthuis. Hij, sergeant-majoor Wil van der Holst, is deelnemer en ik, raadsman Joost van Langen begeleid het geheel, samen met collega dominee Aline Barnhorn. In de cursus wordt gesproken over vrouwen, allochtonen, homoseksuelen en verslavingsproblematiek binnen de krijgsmacht. Hoe gaan militairen met mensen uit deze minderheidsgroeperingen om en wat kan daarin worden verbeterd? Naarmate de cursus vordert wordt het voor Wil van der Holst duidelijk dat bij de cursusleiding onvoldoende praktijkervaring aanwezig is. Reden voor hem om ons uit te nodigen, voor 'Slimme streupers'.

■ Een groentje voor de poort

Sergeant-majoor Van der Holst heeft met zijn opmerking natuurlijk gelijk, maar de andere kant is, dat kazerne-ervaring niet altijd van wezenlijk belang is. Ik zie mijn opdracht vorm krijgen in de ruimte die ik laat aan anderen opdat zij hun verhaal, dat waar ze mee zitten, kwijt kunnen. Ik vraag en als het mij niet duidelijk is vraag ik door. Daar ligt natuurlijk de verbazing, want hoe kan het zijn dat een hulpverlener de meest eenvoudige zaken die op de kazerne spelen niet kent. Dus het is waar, in militaire zaken kan ik onderricht gebruiken. En ook is het goed om zelf te gaan kijken en luisteren naar de omgangsvormen die op een kazerne worden gebezigd.

Mijn blijdschap met de uitnodiging gaat evenwel gepaard met spanning. Hoe moet ik mij kleden en wat heb ik nodig? Gaan ze een streek met mij uithalen? Groen dus, letterlijk en figuurlijk, sta ik voor de poort van de Engelbrecht van Nassau kazerne, die dicht is en waarachter weinig tot niets beweegt. Verkeerde kazerne? De portier, even later, kijkt mij aan met een gezicht alsof nu toch de Russen zijn gearriveerd, dat kan toch niet waar zijn. Ik stel hem gerust, ik ben het maar, de raadsman.

Het blijkt in orde als ik de naam van Wil van der Holst laat vallen en na wat wachten in het zonnetje word ik door luitenant Richard Malinka hartelijk ontvangen met koffie en twee exemplaren van de Panorama, om door te lezen zodat ik weet wat mij te wachten zal staan.

Ik zie foto's van jongens die bezig zijn met 'afzien' en 'kapot gaan', die 'tot het einde' door gaan om uiteindelijk toch 'uit te vallen'. Eerst maar koffie, denk ik, binnen is binnen.

■ De oefening

Wil van der Holst verschijnt als tweede in het pc-bureau van het verbindingsspeloton. Hij vertelt mij wat er op programma staat. Nog deze avond, zondag, zullen ten oost-noordoosten van Amersfoort negen groepen van vier of vijf leerling-commando's worden afgezet. Deze mensen hebben de opdracht zich tactisch te verplaatsen in de richting van het bos rond Oud-Leusden. Ze moeten zich houden aan de afspraak dat de oefengrenzen in acht moeten worden genomen en dat er geen contact mag worden gemaakt met de burgerbevolking, immers ze zijn gedropt in vijandelijk gebied en hebben de opdracht om tactisch te handelen.

Wij, de mensen van het verbindingsspeloton, hebben de opdracht de verschillende groepen op te sporen. We doen dit met behulp van een viertonner, een mercedesbus en vier Laro's. We hebben helderheidsvergroeters en radioapparatuur bij ons en in ons voordeel is ook dat we zeer gedetailleerde kaarten van het gebied bezitten.

Voor we vertrekken naar Ede waar we ons kamp zullen gaan opzetten, eten we in de kantine een laatste maal. Geen maaltijd waar je op zit te wachten. Snackbarvoedsel, lekker maar mijns in-

ziens niet het voedsel waar je de man- schappen mee het veld in kunt sturen. Ook omdat je weet dat ze vier dagen op 24-uurs-pakketten gaan leven. De friet is aanleiding voor een flauw grapje. Iemand zegt tegen Gerald, een jongen met een donkere huid: 'Ik dacht dat jij alleen maar nasi at' Gerald doet alsof hij het niet begrijpt. Ieder ander heeft het in de gaten en zowel de luitenant als de sergeant-majoor reageren door te zeggen dat Gerald de klompen in de kast heeft staan. Een overreactie op ondermaatse lol.

■ Het basiskamp

Ik rijd mee in de viertonner die door korporaal Michiel de Boom wordt bestuurd, een rustige jongen met liefde voor zijn vak. Bij Ede slaan we het kamp op, twee boogtenten die aan elkaar worden gezet. We werken hard door en het is interessant te zien hoe goed over alles is nagedacht en hoe goed iedereen weet wat er moet gebeuren. Ik help mee ('Ik heb nog nooit een majoor zo hard zien werken!'), leer snel en voel het scouting- bloed terugkeren.

Niet iedereen is aan het bouwen. Sommigen breken dingen af, namelijk de chauffeurs en Laro-commandanten. Zij halen de kap van de Laro en installeren de MAG. Rond de Laro wordt camouflage aangebracht. Even later schrikt het bos op, oren dicht, tet tet tet, tet. 'Hallo, hier zitten we.' Ik moet er een beetje om lachen, alsof ik naar een film kijk die nog op gang moet komen, het

lachen voor de grote slachting die er aan gaat komen.

We eten brood en drinken koffie. Luitenant Malinka heeft het druk. Hij legt aan de Laro-commandanten uit welke strategie er gevolg gaat worden. Alfa, Bravo, Charlie, Echo en Romeo zitten gebukt over hun kaart en maken aantekeningen op het doorzichtige plastic dat zo een dubbele functie krijgt. Ik kijk over hun schouders mee. Hun strategie is, gebruik te maken van de door de natuur gegeven obstructies, rivieren en andere obstakels. Maar ook kanalen, auto-wegen en treinverbindingen worden bestudeerd op bruikbaarheid. Steeds worden op een lijn vier lokaties vastgesteld die dan door Alfa, Bravo, Charlie en Echo worden bewaakt.

■ Echo

Ik word ingedeeld bij Echo. Ik koppel dit woord aan Wil, de commandant van onze Laro, die verder gevuld wordt met Gerald Mensink (chauffeur), Robert Augustien (MAG-schutter) en Tom Collins. We rijden om ongeveer 21.00 uur naar de plaats van bestemming. Bij een boer op het pad gaan Wil en Tom op onderzoek uit in het bos achter de boerderij. Wij volgen hen met onze verrekijkers. We genieten ook van de omgeving. De boeren hebben veel van het gras gemaaid voor kuilgras en in het lichtgele gras bedrijven haasjes haastig de liefde.

Wil en Tom komen terug. We rijden naar de plek die zij hebben uitgekozen en dan begint het wachten met Gerald en Robert op Echo 1 en Tom en ik op Echo 2 (ik begrijp op dat moment nog steeds niet dat de naam Echo bij de Laro blijft, denk dat de naam steeds gekoppeld is aan Wil). Wil pendelt en zorgt voor warm drinken.

Het is koud. Heel langzaam trekt de kou je botten in. De poncho die Wil voor mij heeft meegenomen helpt, maar niet voldoende. Gelukkig ben ik niet de enige die dit zo beleeft. Tom slaat zichzelf voor het hoofd niet voldoende kleding te hebben meegenomen, immers hij wist wat er ging gebeuren. Ik verschuil mij

Het raadplegen van de kaart. 2de van r.SMO Van Der Holst

achter onwetendheid, hoewel dat je niet warmer maakt.

We wachten. De boer stopt zijn bezigheden omdat het te donker wordt. Het geluid van zijn tractor dooft uit, alles wordt stil. We horen het geluid van honden en zeggen tegen elkaar dat onze doelgroep daar mogelijk de oorzaak van is. Het geluid van een uil, mooi maar geen prooi voor ons toenemende ongeduld. Niets komt voorbij. We praten wat. Tom vertelt over zijn opleiding en de twee keer dat hij deze oefening deed. Wil vertelt over de kazerne, hoe deze is georganiseerd en hun plaats in het geheel.

■ Bij het kanaal

'Romeo, hier Echo?'

'Echo, hier Romeo!'

'Romeo, hier Echo. Heeft u vervolginstructies?'

We staan uren te wachten en zijn van mening dat alle negen groepen elders de markeringslijn zijn overgestoken. Heeft het zin om vol te houden? Nee, besluit Wil en vraagt aan luitenant Malinka of verplaatsing is toegestaan.

'Echo, hier Romeo, u mag de tweede lokatie gaan opzoeken.'

We kunnen evenwel niet zomaar weg. Door een administratieve fout, ergens,

ooit, in de voorbereiding van deze oefening, moeten we gebruik maken van mobilisatie-Laro's. Hoe lang ze hebben stilgestaan is niet bekend, maar zeker is dat het ze geen goed heeft gedaan. Twee starten er niet uit zichzelf.

We krijgen sleep van collega sergeant Jan Vleugel. Op de open bak wikkelen we ons in alles wat beschutting kan geven tegen de koude wind. Door een kier in mijn poncho heb ik zicht op de weg, een bundel in de duisternis die bomen en schermbloemen doet oplichten, altijd mooi. Minder mooi is dat we Gelderland onveilig maken met ons lawaai en ons zoeken naar die brug over het kanaal.

Bij het kanaal worden Robert en ik Echo 1. We liggen aan de overkant, hebben als taak 'de vijand' op te vangen. Maar eerst genieten we onder aan de dijk van koffie. Op deze plaats is het nog stiller dan op de eerste lokatie. Steeds horen we een uil en ook steeds kijken we uit over een laag mist. Nergens vijanden, hoewel Robert in zijn kijker denkt iets waar te nemen. Ik zie niets.

Zodat we uiteindelijk ook hier opbreken zonder in actie te zijn gekomen. Zoiets voedt de frustratie. Maar het is ook een teken dat de vijand goed is opgeleid. Bij de derde lokatie is het niet anders. We stoppen om half vijf.

■ De volgende dag

De volgende dag zijn we om twaalf uur weer op pad. Twee groepen zijn al eerder opgestaan en wij gaan het van ze overnemen. Op het overdrachtspunt horen we dat zij twee groepen te pakken hebben gekregen. Ze zijn trots op hun prestatie maar zien er ook moe uit. De commandanten bespreken hun plannen voor de avond en de nacht. Weer worden er lijnen en punten getekend op het plastic.

We lopen in lijn door het bos, doorzoeken een aantal percelen en volgen mogelijke sporen. De zon schijnt en we lopen rond als zombies die smachten naar succes. Omdat we dat niet hebben praten we over ons zelf, over thuis en ons leven.

Met politiehonden in het bos zoeken naar commando's

Minstens zo leuk, de mens achter de militair.

's Avonds liggen we in stelling langs de weg Leersum-Maarssen. Onze Laro staat aan de weg, opvallend zou je denken, maar later blijkt dat zelfs de vijand hem niet ziet terwijl ze er langs lopen. Wil en Tom zijn Echo 1, Gerald en ik zijn Echo 2, Robert bewaakt de Laro.

'Echo 1, hier Echo. Ze lopen langs, vlug, kom.'

Gerald die de mobilofoon beheert, springt op van enthousiasme, actie! En hij is weg. Even later hoor ik nog iemand rennen. Plichtsgetrouw blijf ik op mij post, zonder uzi. Als ze nu bij mij langs komen zouden de rollen wel eens kunnen worden omgedraaid, denk ik gelaten.

Ik ben verstijfd van de kou als een half uur later Wil zich op de mobilofoon meldt: De buit is binnen. Later hoor ik hoe de groep zich had gedragen. 'Ze vroegen er om.' Ik kan mij er wel iets bij voorstellen, dat ze versuft hadden gelopen, moe en hongerig.

■ Bingo?

Weer later zijn Gerald en ik Echo. Ik

Omdat hij op positie Echo 1 zit, krijg ik te horen.

Romeo heeft voor ons geen vervolgoedracht, we mogen om vier uur naar het basiskamp. Over de snelweg rijden we naar Ede. Het was minder koud, maar we merkten er niets van.

■ Politiehonden

Al om half negen sta ik naast mijn bed omdat mijn buurman het in zijn hoofd heeft gehaald 'Reveil' te roepen. Ik prijs mij gelukkig dat het mijn laatste dag is en dat ik de volgende dag mag uitslapen. Niet eerlijk ten opzichte van de anderen, maar het was van te voren afgesproken. 'Vandaag gaan we jagen' zegt Wil. Tussen Veenendaal en Elst maken we contact met mensen van de politie. Met tien honden zullen we de bossen bij Elst doorkruisen. Een hopeloze opdracht, zo lijkt het, want het bos is groot en ze kunnen ons al van verre horen aankomen.

We lopen weer op lijn en gaan rechtdoor en over alles heen, weiden van bosbesen of dicht struweel. Boven ons hangt een helikopter, maar als ik het navraag krijg ik te horen dat we daar toch eigenlijk niets aan hebben, omdat we geen ra-

SMO Wil van der Horst, die raadsman Joost van Langen uitnodigde

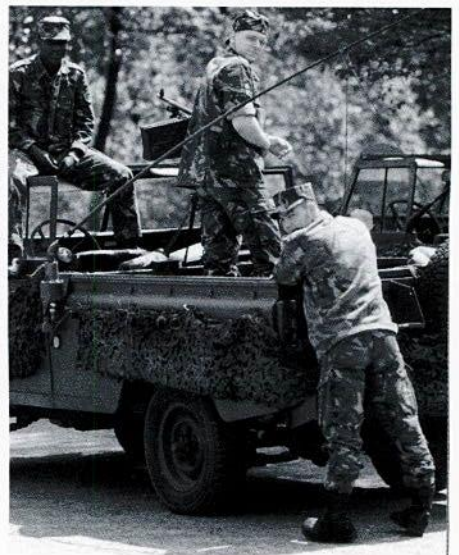
dat grappen en grollen manieren zijn van afreageren. Daar staat tegenover dat een ieder toch ook de verantwoording heeft om het proces van verruwing niet te laten escaleren. Want juist bij dit soort van activiteiten zijn gevoelens gauw gekwetst. Omdat de mensen moe zijn en flink uit hun reserves moeten putten. Iedereen heeft verantwoording in de zin dat hij of zij aangeeft waar zijn, respectievelijk haar grenzen liggen. Om dat te kunnen doen moet iemand zichzelf kunnen zijn. Verruwing van de sfeer heeft tot gevolg dat er grappen en grollen worden gemaakt die ten koste gaan van mensen, met voor de groep negatieve gevolgen.

■ De kikker

Bij het afscheid krijg ik een prent met het opschrift: 'Survival is niet-opgeven'. Boven de tekst is een kikker bezig zich te bevrijden uit de bek van een reiger. Zo heb ik mij deze dagen niet gevoeld, hoewel ik wel reserves heb moeten aanspreken. Ik wil de mensen bedanken voor de mooie en leerzame dagen. Wil van der Holst bedank ik speciaal. Hij heeft het toch maar aangedurfd om mij als pottekijker toe te laten.

Joost M. van Langen

vlr. Gerald Mensink, Robert Augustien en Tom Collins

Gerald Mensink en Robert Augustien

loop wat rond en zie achter de bomenrij een groep op mij af komen. Ik kan mijn ogen niet geloven, denk eerst dat het dezelfde groep is, dan, dat dat niet kan en ren zenuwachtig terug naar de Laro.

'Gerald! Er komt een groep onze kant uit.'

Gerald wordt opnieuw bevangen door een wild enthousiasme. Hij rent als een geïnfuseerde strijder naar de overkant, de groep tegemoet.

'Halt!'

Maar waarom halt houden als je nog tijd hebt om weg te rennen. Gerald's uzi tettert door de nacht. Robert en Tom reageren er op. Ze komen uit het bos gerend om assistentie te verlenen. Ik wijs de weg naar wat een verloren wedstrijd wordt. Via de mobilofoon vertelt Robert dat ze er drie op het spoor zijn, maar die hoop moeten ze later opgeven. Ik leer tijdens deze minuten met de mobilofoon van de Laro om te gaan. Ik leer uiteindelijk ook dat ik Echo ben, omdat de Laro altijd Echo is. Hoe? Doordat Wil mij vraagt contact op te nemen met Romeo. Waarom doet hij dat zelf niet?

diocontact kunnen maken. Ondertussen hebben de honden de tong flink uit de bek en om mij heen kijkend zie ik dat het met ons eigenlijk niet anders is, hoewel je het dan anders noemt. Niet goed voor de motivatie die toch al laag is, omdat we niets hebben gevangen.

■ Evaluatie

Als we naar de auto lopen om te gaan lunchen, vraagt Wil wat ik er van vind. Ik vraag mij af wat hij precies bedoelt. Ik vertel hem van mijn bevindingen. Belangrijk is mijns inziens dat ik met heel mijn lijf heb gevoeld hoe het is om dagen met elkaar op stap te zijn. Ik heb meer respect gekregen voor militairen. Ze zijn veel van huis, moeten gebruik maken van voedselpakketten die, ondanks al het nadenken en het verbeteren ervan, toch te wensen overlaten. Dan het wachten en vervolgens weer moeten pieken, de onregelmatigheid in alles wat je doet, boven op het te weinig slapen, ik neem er mijn pet voor af. Ik vertel Wil ook, dat ik beter begrijp dat tijdens dit soort van activiteiten de sfeer verruwt en

TEKENS IN HET VLEES

de kunst van het tatoeëren

Vooraf in de zomer heb je de kans de trotse bezitters ervan tegen het lijf te lopen. In alle afmetingen en op alle plaatsen van het lichaam staan de afbeeldingen in het vlees gegrift: tatoeages.

Er is de laatste jaren heel wat veranderd in de wereld van de tatoeage. Zo'n twintig à dertig jaar geleden kon de geïnteresseerde vaak alleen kiezen tussen plaatjes van ankers en andere zeemanszaken, rozen en natuurlijk de vervaarlijk grijnzende chinese draak. Ook moeder en vriendin waren geliefde onderwerpen. Iedereen die toen een tatoeage droeg, werd met een scheef oog aangekeken. Dat had te maken met een stukje geschiedenis; vooral slaven, criminelen en andere randgroepen van de samenle-

ving die vaak in diepe armoede leefden, gebruikten de tatoeage om zich tenminste nog op één manier te kunnen onderscheiden.

■ Meer dan decoratie

Zeelieden die verre reizen maakten, kwamen met andere culturen in aanraking waar de tatoeage behalve als decoratie ook een symbolische functie had, zoals de afweer van het boze. De tatoeage kon ook een bewijs zijn dat de drager ervan bepaalde proeven had doorstaan die hem tot een volwaardig lid van de samenleving maakte. De tatoeage was dus niet alleen maar een mooi plaatje; het demonstreerde ook dat de bezitter wel tegen een stootje kon en dat hij bij een bepaalde groep hoorde. Maar hier keek men toch anders tegen een fraai gedecoreerde zeeman aan. Hier zag men de tatoeage gewoon als de zoveelste uiting van onverantwoordelijk avonturieren en een leventje naast de wet. Het was trouwens een zeeman, de Engelse ontdekkingsreiziger James Cook, die het woord *tattoo* introduceerde in de Engelse taal. Hij kwam het woord tegen op Tahiti, waar *Tatu*, zoiets als *aanvallen* betekende. Een scherp gepunt instrument werd tegen de huid gehouden en vervolgens werd er met een klein blokje op getikt. Er is sindsdien wel het één en ander veranderd. Wie aan het woord tatoeage denkt, ziet niet langer rokerige havenkroegjes en criminele figuren met vlekkerige en vage teksten op armen en handen opdoemen. Verschillende tijdschriften zijn er aan gewijd. Maand na maand staan hun pagina's vol met grote kleurenfoto's van indrukwekkende tatoeages. Ook respectabele zakenlieden dragen ze onopvallend weggestopt onder hun smetteloos gestreken pakken. Vrouwen vinden het soms een verrijking van hun lichaam door bijvoorbeeld subtiel een kleine tatoeage op een dij of schouderblad te dragen.

■ Een tatoeage voor iedereen

De keuze van een passende tatoeage is enorm toegenomen. Naast de ankers en rozen kan je nu ook nog eens kiezen tussen Keltische- en Tribal motieven, dat zijn afbeeldingen die ontleend zijn aan stammenculturen zoals de Dajak-indianen op Borneo en de Maori op Nieuw-Zeeland. Want vooral de Maori kennen

een lange geschiedenis van tatoeëren. Ook het hoofd van vrouw, vriendin, kinderen of een beroemde popster kan menig lichaamsdeel een ander aanzien geven.

Roel, nu dertien jaar in het tatoeëdersvak, beaamt dit volmondig: 'qua stijl is er enorm veel veranderd: Tribal en Keltisch bijvoorbeeld, of airbrush fotografieën. Dat zijn tatoeages die met speciale naalden worden aangebracht, waardoor er een fraai effect ontstaat van kleuren die geleidelijk in elkaar overlopen. Ook de kleuren zijn veel sterker. Vroeger waren het kleurstoffen die ze in de bouw gebruikten voor het inkleuren van voegen. Nu heb je speciale tatoeagekleuren die heel helder zijn, en soms heel fel.' Ook benadrukt hij dat de klandizie is veranderd: 'vroeger kreeg ik lui die links en rechts de kogelgaten in hun donder hadden, maar nu komt iedereen. Ik ken een zakenman, waar je niks aan ziet, maar die onder zijn pak helemaal vol zit met tatoeages.' Dit behoeft geen nadere uitleg, want zijn compagnon Tom is op dat moment met een zoemende tatoeëernaald in de weer om een kleurige vlinder bij de navel van een vrouw te zetten. Vooral de televisie zoals MTV, met clips van bands waarvan de leden stoer getatoeëerd rondlopen, heeft daar veel verandering ten goede in gebracht. 'Nu wordt het dragen van tatoeages toch meer en meer geaccepteerd', meent Roel.

Met Tom, die hij het vak van het tatoeëren heeft bijgebracht, runt Roel een tatoeage-studio in Arnhem.

Hygiëne is een uiterst belangrijk aspect geworden in de tatoeage-business: er is een jaarlijkse controle en tussendoor worden er onaangekondigd steekproeven genomen. Een indrukwekkend ontmetingsapparaat staat duidelijk zichtbaar opgesteld, en er worden rubberen handschoenen gebruikt. 'De controle is

heel streng, en dit is natuurlijk terecht' vindt Roel.

■ Werkwijze

Aan de wanden is de enorme verscheidenheid aan afbeeldingen goed te zien. Mythologische figuren zoals eenhoorns en draken staan zij aan zij met doodskoppen, tijgers, indianen, bloemen en allerlei abstracte voorstellingen, in kleur of zwart-wit. Afhangelijk van de grootte kan er heel wat tijd overheen gaan voor een tatoeage af is. Roel: 'Sommige opdrachten kunnen maanden duren. Vooral grote afbeeldingen op de rug of op de armen, want het duurt iedere keer drie weken voordat de huid geheeld is en er weer verder gegaan kan worden. Vooral de nabehandeling is daarom belangrijk. Een goede nabehandeling bestaat eruit dat het verband na vier uur verwijderd wordt en de tatoeage met koud water en een schoon stukje zeep wordt gewassen. Daarna moet de plek met vaseline of uierzalf worden ingevet. Dit ritueel moet dagelijks worden herhaald, zodat de huid goed heelt', aldus Roel.

In Nederland is er een bond van tatoeëerders waar Roel en Tom allebei lid van zijn. 'De bond coördineert de tattooedag, verzorgt de voorraden en bewaakt de kwaliteit van de tatoeëerders die lid zijn. Ook geeft de bond een stukje informatie naar de klanten toe' verduidelijkt Tom.

Jaarlijks worden er congressen georganiseerd waar tatoeëerders en liefhebbers uit de hele wereld elkaar ontmoeten. Zo'n congres is natuurlijk een ideale plaats om zichzelf op de hoogte te houden van de nieuwste ontwikkelingen en ontwerpen, die daar onderling gekocht en geruild worden. Er zijn ook wedstrijden voor de mooiste tatoeages. Maar behalve de congressen zijn er ook andere manieren om aan interessante afbeeldingen voor tatoeages te komen. Want, zegt Roel, 'soms komen mensen met ontwerpen naar de studio en in de wintermaanden kruip ik zelf nog wel eens achter de

tekentafel.' Tom valt hem enthousiast bij: 'ken je het werk van Jonathan Saw? Die kwam een aantal jaren geleden met de Tribal-stijl. Hij speelde trouwens ooit eens samen met Clint Eastwood in een film. Of de schaduwtekeningen van Paul Booth, die zijn fantastisch.'

■ Géén hakenkruizen

Er zijn dingen die Roel of Tom nooit zullen doen. Zo hangt er boven de ingang van de studio een groot bord dat bezoekers erop wijst dat drank en drugs in de zaak absoluut verboden zijn. Mocht het voorkomen dat er een dronken persoon binnenstapt, dan wordt er niet getatoeëerd. Handen en gezicht worden ook niet voorzien van een eeuwige tekening, want, aldus Roel, 'dat zijn zaken die je niet kan bedekken.' Griezels die hakenkruizen en rascisti-

sche leuzen op hun lijf of leden willen hebben, zijn bij Roel en Tom aan het verkeerde adres.

Als laatste wil Roel nog wel even kwijt dat de tatoeage niet meer een sieraad voor de rest van het leven is. 'Je kan tegenwoordig met behulp van een laserstraal in veel gevallen een tatoeage die je niet meer leuk vind, zonder littekens verwijderen. Vroeger moest dat nog met behulp van de zogeheten ballontechniek. Dan werd er een ballon aangebracht vlak onder de huid waar de tatoeage zat. De ballon werd dan na verloop van tijd steeds een stukje verder opgeblazen, waardoor de huid oprekte. Als de huid voldoende was opgerekt, werd de tatoeage eruit gesneden en werd de huid aan elkaar genaaid. Dat liet wel een litteken na', voegt Roel grijnzend toe.

Theo Paymans

FESTIVALS EN EVENEMENTEN

Eindelijk begint ook in ons land de algemene hommage aan de muze der cineasten op gang te komen: het feit dat de Franse gebroeders Lumière in 1895 de film uitvonden, wordt herdacht met diverse speciale programmeringen. Zo hebben 52 bioscopen door het hele land zich aangesloten bij Les Films du Paradis, waarbij elke week een andere belangrijke klassieker wordt vertoond, in een naadloos rouleer-systeem. Voor de echte fan die zijn/haar algemene basiskennis omtrent het medium film wat wil bijspijkeren, is er genoeg te kiezen. Er zijn films van 52 verschillende regisseurs gekozen, voor zover mogelijk enigszins in chronologische volgorde, ze zijn toegankelijk voor een niet al te elitair publiek, en ze zijn allemaal Nederlands ondertiteld. (Films uit de zwiigende periode, dus van 1895 tot 1929, zijn in een apart blok ondergebracht in een ander speciaal programma). We doen een greep: Der Blaue Engel, Top Hat, Casablanca, Les Enfants du Paradis, Brief Encounter, Giant, Vertigo, Dood in Venetië, Taxi Driver, E.T., Turks Fruit, Kaos. Een initiatief dat voor herhaling vatbaar is, lijkt me. Er is tenslotte materiaal genoeg.

■ Agnes Varda

Agnes Varda, de belangrijkste vrouwelijke regisseur van Frankrijk, maakte een eigen productie die speciaal is geconstrueerd rond het thema 100 jaar film. In *Les Cent et Un Nuits* treedt Michel Piccoli (met lange spierwitte haren) op als de honderdjarige Simon Cinema wiens geheugen een tikje in de war is. Hij haalt van alles door elkaar en dat vormt de body van het verhaal. Veel bekende Fransen, maar ook sterren uit andere landen maken hun opwachting, zoals Catherine Deneuve die met Robert DeNiro in een bootje te zien is.

■ Nederlands Filmfestival

Vorige maand maakte ik al melding van het mooie docu-drama dat Nouchka van Brakel, een van de centrale figuren tijdens het Nederlands Filmfestival (waarom toch niet meer dat vertrouwde en veel origineler Nederlandse Film-dagen?) maakte. We borduren nog even door op dat steeds terugkerende evenement, dat van 23 tot 30 september in Utrecht plaats heeft. Iedere keer wordt er wel door deze of gene geroepen dat het maar opgedoekt moet worden, of ten hoogste eens per twee jaar gehouden

omdat er te weinig goede films in ons land zouden worden gemaakt, of afwisselend in België en in Nederland. Maar het lukt telkens weer om een interessant programma samen te stellen, belangrijke gasten naar ons land te halen en een groeiend aantal enthousiaste filmfans naar Utrecht te lokken. Ook dit keer is er echt wel het een en ander te genieten in de Domstad. Vooral de dames zijn royaal en sterk vertegenwoordigd. Naast de film van Van Brakel is bijvoorbeeld *Tot Ziens* te zien, die enkele weken voor de start van het festival al in de bioscopen in première gaat. Deze tragikomedie van Heddy Honigmann beschrijft een situatie die zo oud als de wereld is: een man is gelukkig getrouwd maar wordt desondanks smoorverliefd op een andere vrouw. In dit geval betreft het een Belgische sportjournalist die, schaatsend op de Jaap Edenbaan in Amsterdam, spontaan valt voor de blonde Amsterdamse onderwijzeres die daar ook haar rondjes trekt. Maar de Belg is een fatsoenlijk mens, dus hij krijgt last van zijn geweten, al kan hij zijn nieuwe vlam natuurlijk niet zomaar uit zijn gedachten bannen. Ook zij heeft het er verschrikkelijk moeilijk mee. Alle situaties, of ze nu geestig zijn of gewoon om te janken, zijn zo herkenbaar en uit het le-

ven gegrepen, dat de film een verrassend authentieke en geloofwaardige indruk achterlaat. Superieure rollen van Johanna ter Steege en Luc van Sande. (Leuke Els Dottermans krijgt in haar rol als de zwiigende echtgenote van de journalist iets te weinig te doen.) Zeer de moeite waard!

Het festival wordt geopend met alweer zo'n stukje vakwerk van een vrouw: *Antonia*. Marleen Gorris, die zich aan het begin van haar carrière als een tamelijk felle feministe presenteerde, slaat in *Antonia* een veel mildere toon aan. *Antonia* is een echte mater familias. Als de film begint is ze in de dertig, moeder van een bedeesd dochtertje. Aan het eind is ze in de tachtig, moeder, grootmoeder en overgrootmoeder van allemaal bijzondere vrouwen. De mannen mogen dit keer van Gorris best meedoen, al zijn

Willeke van Ammelrooy als Antonia

alle toonaangevende rollen vanzelfsprekend voor de dames. Laat u vooral niet afschrikken door het woord feministisch: *Antonia*, schitterend gespeeld door Willeke van Ammelrooy in één van de beste en origineelste films van haar leven, is een belevenis voor wie wel eens van de gebaande paden af wil, ook in de bioscoop. Zelfs de meest zure Nederlandse criticus had bij de internationale première in Cannes lovende woorden voor de film. En dat zegt veel!

Leonore van Opzeeland

Andere items die tot nu toe bekend zijn van het festival: de vakprijs, die dit jaar wordt toegekend voor scenario, en Holland Meets UK, waarin veel aandacht voor Engelse filmproducties. Nieuw is het CD-i festival. De talkshows worden in de ochtenduren voorgezet door scenarist Jan Eilander, en 's avonds door Philip Freriks. Lokaties: het Rembrandt-theater, City/Movies en 't Hoogt, met het festival-paviljoen aan het Neude als centraal ontmoetingspunt. De Gouden Kalveren zullen op 29-9 worden uitgereikt tijdens een gala dat de AVRO op de beeldbuis brengt.

Celia Johnson en Trevor Howard in *Brief Encounter*

Film in 't kort

LAND AND FREEDOM

Iedereen die zich in een bepaalde stijl heeft bewezen, wil op een ogenblik iets anders proberen. Dat fenomeen doet zich bij elke vorm van kunst voor, maar vooral bij film. Ken Loach, Brits cineast die uitblinkt in kleinschalige huis-tuin- en keukendrama's als *Raining Stones* en *Ladybird*, wilde dus naar Spanje om een epos over de Spaanse burgeroorlog te maken. Hoofdpersoon is David, een jonge werkloze communist uit Liverpool, die hoopt in dat verre, warme land iets nuttigs te kunnen doen. Het communisme heeft hem in zijn greep. Maar eenmaal aanbeland in Spanje, vallen hem de schellen gaandeweg steeds meer van de ogen...Loach heeft er een wat rommelige jongensfilm van gemaakt, waarin alleen het begin en het slot, gesitueerd in Engeland, zijn superieure stijl vertegenwoordigen. Maar toch is *Land and Freedom* een zeer sympathieke politieke verhandeling waaruit het idealisme en de oprechtheid van de regisseur zelf duidelijk naar voren komen.

Ian Hart (r.) als David in *Land and Freedom*

BRAVEHEART

Ook Megastar Mel Gibson waagde zich aan een epos. Zijn eerste zelf geregisseerde film, *Man without a Face*, kreeg weinig handen op elkaar, maar *Braveheart* is een zeer spectaculair geheel geworden waarin Gibson blijk geeft van een brede visie, ook in gigantische massa-scènes. Zijn eigen rol, die van hoofdpersoon William Wallace, een Schotse vrijheidstrijder die in de dertiende eeuw strijd leverde om de gehate Britse koning Edward van de Schotse troon te weren, krijgt voldoende aandacht zonder dat hij zichzelf echt op de voorgrond dringt. De aankleding is adembenemend en de

Mel Gibson (r) in zijn eigen film *Braveheart*

gevechten, hoewel uitermate bloedig, geven een mooi beeld van de primitieve technieken tijdens die gruwelijke middeleeuwen.

IN COULD HAPPEN TO YOU

In Amerika, waar verschrikkelijk veel mensen een heel hard leven leiden (of beter lijden) en waar de armoede hoogtij viert, moest er natuurlijk een film komen die duidelijk maakt dat een Gouden Hart veel meer waard is dan een Vette Bankrekening. Nicolas Cage leende zich merkwaardig genoeg voor de rol van een goedwillende buurtagent, die aan een serveerster die hij geen fooi kan geven, belooft dat hij haar de helft komt brengen van wat er eventueel op zijn loterijbriefje valt. Zij is lief en vrolijk ondanks de klappen die het leven al heeft uitgedeeld (ook alweer zo'n niet mis te verstane hint richting sloebbers die de ene klap na de andere moeten incasseren), dus ze rekt nergens op. Maar jawel hoor, er valt een prijs van 4 miljoen dollar op het lot. De agent gaat terug naar de serveerster om zijn belofte na te komen, al krijgt zijn venijnige, materialistische vrouw zo ongeveer een infarct als ze het hoort. Enfin, u begrijpt: het geld raken de cop en zijn serveerster uiteindelijk toch kwijt, maar dan houden ze inmiddels van elkaar en daar draait het toch maar om in het leven. Het produkt zit goed in elkaar en wordt prima gespeeld (behalve Cage, is Bridget Fonda de serveerster en Rosie Perez de inhalige eega), maar in de jaren negentig gaat een Capra-formule uit de vroege jaren vijftig echt niet meer op.

Bridget Fonda, Nicolas Cage en Rosie Perez in *It could happen again*

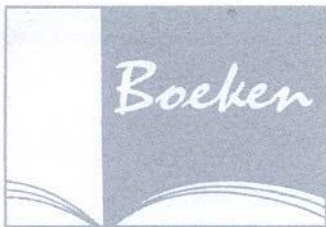
CLERKS

Tot slot wil ik u nog een filmpje aanbevelen dat al weken in ons land rouleert, maar waar ik u toch persoonlijk, naast alle lovende besprekingen in andere kranten en bladen, naar toe wil sturen. In *Clerks* vertelt de debuterende 23-jarige Kevin Smith zijn eigen hilarische ervaringen als bediende in een kleine supermarkt annex videothek. Hij gebruikte de winkel zelf als lokatie, en draaide 's nachts. Het feit dat het dan steeds donker was, loste hij op door in het script te schrijven dat de blinden kapot waren en de hele dag niet open konden. Zo simpel is dat dus. Voor iets meer dan 20.000 dollar werd *Clerks* een filmpje vol merkwaardige klanten, vrienden, vriendinnen, liefdesperikelen, moderne jongeren-filosofie, gepresenteerd door iemand die in staat is om in de gewoonste dingen nog absurditeit te ontdekken. Alleen het jargon is al een studie waard. Nooit eerder vertoond, met niets te vergelijken en vooral dus niet te missen voor wie zich een beetje eigentijdse filmfreak wil kunnen noemen!

LvO

Brian O'Halloran en Jeff Anderson (r) in *Clerks*

Synoniemen

Prisma van de Synoniemen

Woorden met verwante betekenissen

Wie zo af en toe weleens wat schrijft zal met een zekere regelmaat op het gebruik van bepaalde woorden stuiten. Voor een woord wil men bijvoorbeeld een ander woord (omdat het zo stom staat steeds hetzelfde woord te gebruiken) of juist een minder alledaagse duiding. Het bedenken van synoniemen is veelal niet zo eenvoudig en bovendien is het juist gebruiken van een synoniem ook niet altijd even gemakkelijk. Wie dit probleem herkent zal bij dit soort gelegenheden zijn toevlucht kunnen nemen tot het kort geleden verschenen **Prisma van de Synoniemen** van de hand van R.Reinsma.

In deze uitgave zijn meer dan 30.000 woorden en uitdrukkingen in groepen ingedeeld op grond van hun overeenkomst in betekenis. Veel woorden en uitdrukkingen zijn synoniemen in de strikte zin van het woord hetgeen betekent dat ze onderling (nagenoeg) verwisselbaar zijn. Dit is bijvoorbeeld het geval bij 'uniform' en 'tenue'. Andere hebben een iets engere betekenis dan het trefwoord waaronder ze vermeld staan. Zo is 'militair' de paraplu-terme voor 'recruit, manschap, groene baret, huzaar, jager, mineur, enz.' Bij tal van woorden treft men verwijzingen naar woorden met een enigszins verwante betekenis. Zo wordt men onder 'aangeschoten' doorverwezen naar 'dronken'. Kortom een interessant/belangwekkend naslagwerk/woordenboek. **R.Reinsma: Prisma van de Synoniemen. Het Spectrum, Utrecht. 1995. 366 blz. f 19,90.(WH).**

De verloren bruid

Dit boek is een verkenning van de ketterij van de heilige graal en een pleidooi voor de rehabilitatie van de vrouw van Jezus, ge-

baseerd op belangrijke gedetailleerde bewijsstukken. Het is tevens een zoektocht naar de betekenis van de verloren bruid in de menselijke ziel, in de hoop, dat haar terugkeer in ons denkmodel over heiligheid ertoe zal bijdragen de woestenij weer vruchtbaar te maken.

Aldus Margaret Starbird in haar boek **De vrouw met de albastenkruik**, ondertitel **Maria Magdalena en de betekenis van de graal**. Op zichzelf is die andere -bijzonder intieme en belangrijke- verhouding tussen Jezus en Maria Magdalena geen nieuw gezichtspunt; de geruchten zijn er al 2000 jaar en ze werden recentelijk wereldwijd geopenbaard in verfilmingen van 'Godspell', 'Jezus Christ Superstar' en 'The Last Temptation of Christ'. De rotsvaste bewijzen van Jezus' huwelijk met de andere Maria (die dezelfde zou zijn als Maria van Bethanië) kan ook Starbird niet geven. Evenmin van het verband tussen deze Maria en de 'sangraal' (dat in het Oudfrans *koninklijk bloed* betekent en mogelijk duidt op een afstamming van de Merovingische adel van de Koning David). Of van de veronderstelling dat Sarah, de 'Zwarte Prinses', het -ten tijde van de kruisiging nog ongeboren- kind van Jezus was, dat na de vlucht naar Egypte in 42 n. Chr. als twaalfjarige met haar moeder Maria Magdalena, Martha en Lazarus landde in het Provençaalse Les Saintes-Maries-de-la-Mer. Geen definitieve bewijzen dus, maar wel zeer aannemelijke stellingen, die door de auteur met veelzijdig onderzoek worden onderbouwd. Dat betreft minutieuze analyses van: bijbelteksten, Salomo's Hooglied, de Dode Zee-rollen en de Koptische geschriften van Nag Hammadi, de oorspronkelijke kaarten van het Tarotspel, vele Zwarte Madonna-beelden, schilderijen van Botticelli en anderen, Middeleeuwse wandtapijten en de watermerken-symboliek van de ketterse Katharen (met 28 kleurenreproducties en vele tekeningen). Enorm boeiend is het lezen over alternatieve betekenissen van Arthurlegenden, verborgen boodschappen van troubadours, Tempeliers en vrijmetselaars en de -letterlijk vernietigende- rol van de katholieke kerk en de inquisitie. De talloos gelegde verbanden tussen al deze onderwerpen onderling en met betrekking tot de graal en *de verloren bruid* (het vrouwelijke in de cultuur) levert ware eye openers op. **Margaret Starbird: De vrouw met de albastenkruik. (vert. Abbie Doeven) Ankh Hermes, Deventer 1995. 192 blz. gëill. f 39,50 (FS)**

Pruisen en de Nazi's

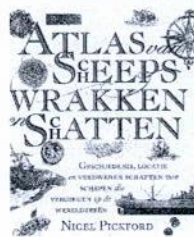

Net op het moment dat tijdens een tentoonstelling in Berlijn de rol van de Duitse Wehrmacht tijdens de

Tweede Wereldoorlog van een minder fraaie kant belicht wordt, verschijnt **Galgemaal voor Pruisen**. Het boek vertelt het levensverhaal van de Pruisische generaal Paul von Lettow-Vorbeck, die leefde van 1870 tot 1964. Hij diende tijdens de Eerste Wereldoorlog in Duits Oost-Afrika en was tussen de beide oorlogen nauw betrokken bij de roerige tijd van de Weimarrepubliek en de opkomst van Hitler, eerst als militair en later als politicus. Hoewel zelf nooit lid van de NSDAP, behoorde hij bij de groep aarts-conservatieve Pruisen, die dachten dat samenwerking met de nazi's Duitsland van de ondergang zou redden. Uit het boek komt het beeld naar voren van een man die inderdaad geen nazi is, maar een zodanig voorstander van zaken als orde en gezag dat hij zich zelf wijs kon maken dat (tijdelijke) samenwerking met mensen die hij verachtte, (niet om hun principes maar om hun afkomst en optreden?), een oplossing zou kunnen brengen voor de periode van chaos en opstanden waar Duitsland na 1918 in terecht gekomen was. De mythe dat het met de Wehrmacht wel meeviel in de oorlog, dat vooral de SS de wandaden bedreef, wordt door **Galgemaal voor Pruisen** niet onderuit gehaald. Het boek geeft echter wel een zodanig beeld van de voorgeschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en inzicht in alle ontwikkelingen, met 'goede' en 'slechte' Duitsers, dat het zeker aan te raden is. Door de kapstok van een persoonlijke geschiedenis, met daar doorheen gevlochten de geschiedenis van de familie van Prins Claus en veel citaten van bekende schrijvers, is **Galgemaal voor Pruisen** geen droge opsomming geworden, maar een leesbaar boek voor ieder die zijn geschiedenis eens wil ophalen. De woorden 'verzoening met Duitsland' zijn de afgelopen maanden ontelbaar keer gevallen, Nederlandse militairen werken nauw met hun Duitse collega's samen: wat weten wij van het 'goede' Duitsland uit de geschiedenis eigenlijk af? Ook daarom is het aan te raden het boek te lezen. Jammer van de slordige (computer-) fouten en de onnauwkeurige kaartjes, iets meer

tijd en aandacht voor de correctie was het boek wel waard geweest. **Kees M. Paling: Galgemaal voor Pruisen. BZZTôH, 's Gravenhage 1995. 192 blz. f 29,50 (JM)**

Atlas van scheepswrakken en schatten

Fibula heeft een naam op te houden als uitgever van historische werken in fraaie vormgeving. Op de uitvoering van

deze atlas valt weinig aan te merken. Het is een schitterend kijken leesboek - voor de salontafel misschien, maar eerder nog om ademloos door te werken voor ieder die in de romantiek van de scheepvaart geïnteresseerd is. Schipbreuken van Oostindiëvaarders als de "Batavia", 'onzinkbare' zeekastelen als de "Titanic", goudschepen als de "Lutine", of veerbotten als de "Herald of Free Enterprise" en de "Estonia" (in dit boek niet behandeld), hebben altijd sterk tot de verbeelding gesproken. Het is de tragiek van zo'n ramp die ons aanspreekt, de historische betekenis, en onvermijdelijk ook het mysterie van de schatten die met de wrakken ten onder gegaan zouden zijn. Vooral het laatste is het uitgangspunt van dit boek. Nigel Pickford is als zijn vader vóór hem nauw betrokken bij verschillende bergingsoperaties. Uit in de atlas opgenomen lijsten van meer dan 1400 gedocumenteerde schipbreuken heeft hij er 40 uitvoerig behandeld en prachtig geïllustreerd met tekeningen, kaarten en foto's. De geschiedenis van de belangrijkste scheepvaartroutes, van de bronstijd tot de Tweede Wereldoorlog, van de schipbreuken zelf en van de al dan niet geslaagde pogingen tot berging van de dikwijls kostbare lading wordt mooi beschreven en toegelicht. Fraaie kaarten, de eerder genoemde lijsten, een woordenlijst, register en verantwoording completeren het geheel. Tot zover niets dan lof. Treurig is, dat de Nederlandse bewerking dan weer zo knullig is. De vertalers zijn kennelijk landrotten. De zeemijl (1' langs een meridiaan, d.w.z. 1852 meter) wordt consequent verkeerd vertaald als een landmijl (1609 meter) - lastig zoeken voor toekomstige bergers! Oorlogsschepen hebben een 'gezagvoerder' waar commandant had moeten staan; 'commander' is in het Engels meestal een rang, niet een functie. 'Koers' is de richting waarin

je vaart, niet de snelheid - 'koers minderen' is dus onzin. 'Calm' betekent in verband met de zeilvaart eerder 'windstil' dan 'rustig'. Ook op niet nautisch terrein gaat het nogal eens mis: in het Nederlands spreken we van Klein-Azië, niet van 'Asia Minor'; van Oostzee, niet van 'Baltische Zee', enz. Als de uitgeverij geen deskundige vertalers kan vinden (of hun de tijd en een behoorlijk honorarium niet gunt), laat ze er dan tenminste een vakkundige eindredacteur aan zetten. Veel zout, maar er zijn dan ook veel slakken. Jammer van een overigens prachtig boek, dat ook voor een muggezifterig aangelegde lezer veel interessants te bieden heeft.

Nigel Pickford: Atlas van scheepswrakken en schatten. Uit het Engels vertaald door Hans van Cuylenborg en Annemarie Houwink ten Cate. Fibula, Houten, 1995. 200 blz., f 85,-. (CS)

Kanker

BROEDERWEELDE

Van de hand van de auteur Jean-Paul Franssens verscheen dit voorjaar een derde, autobiografische roman. Was

er in de eerste (Een Gouden Kind) een hoofdrol weggelegd voor de moeder en in de tweede (Een Goede Vader) voor de vader, in deze derde roman draait het om de jongere broer van de schrijver, Jos.

In *Broederweelde* komt Jos zijn broer vertellen dat hij die middag van zijn huisarts heeft vernomen dat hij keelkanker heeft. Deze oudere broer (de verteller) vraagt zich enigszins geïrriteerd af waarom zijn broer uitgerekend hem heeft uitgezocht voor het in ontvangst nemen van dit onheilsbericht. Veel contact hadden ze immers nooit met elkaar gehad. Zijn onmacht is zo groot dat hij zijn tot sterven gedoemde broer in het ziekenhuis min of meer aan zijn lot overlaat. Wanneer zijn broer, de dag voor de operatie, het ziekenhuis ontvlucht begint hij zich voor zijn broertje toch verantwoordelijk te voelen. Naarstig gaat hij op zoek naar zijn broer om hem, nadat hij deze ten langen leste heeft gevonden, terug te brengen naar de operatietafel.

Het gaat in deze roman, net als in de beide voorgaande, evenveel om het gezin en de verteller als om de hoofdpersoon. De romans geven daarnaast een fraai beeld

van het leven van een doorsnee gezin in de eerste na-oorlogse jaren in een typische volksbuurt (Groningen). Voor de derde keer op rij laat Franssens zien dat hij een rasverteller is!

Jean-Paul Franssens: *Broederweelde. De Harmonie, Amsterdam. 1995. 142 blz. f 29,90.* (WH).

Magische mysteries

Kort na de verschijning in Australië van haar debuutroman *The crocodile fury*, kreeg de jonge Maleisisch-Chinese

schrijfster Beth Yahp (1964) er de Premiers Literary Award 1993 voor. Eind mei kwam bij Ambo de Nederlandse vertaling (door Hanneke Richard-Nutbey) uit onder de titel *De drift van de krokodil*.

Dit bijzondere boek van een veelbelovend auteur vertelt de geschiedenis van drie generaties vrouwen rond een kloosterschool aan de kust op de heuvel van Mat Salleh, de Malle Zeiler, een waanzinnig geworden schipbreukeling, wiens geest er nog steeds rondzwervt. De vertelster in de roman is een bijna 14-jarig kostschoolmeisje, dat -behalve door de nonnen- meer door haar oma dan door haar moeder wordt opgevoed: *Voordat haar extra oog dicht ging, was mijn grootmoeder de beroemdste geesten-verdrijfster van de hele stad*. En over haar moeder, toen die jong was: *In de kloosterwasserij was mijn moeder persoonlijk getuige van de geboorte van het krokodillegzegde. De jongen die het verzon (...) was de Hagedissejongen*.

Deze zoon van de conciërge speelt van de mannen in het verhaal -o.a. de Oude Priester, de Rijke Man, Koning Krokodil- de belangrijkste rol. Maar de echte hoofdrollen zijn weggelegd voor de kleindochter, haar vriendin 'de bullebak' en vooral de Grootmoeder met haar speciale geestenhakmes, dat ze gebruikte als het extra moeilijk werd allemaal. Haar, cursief gezette, levenslessen zijn aparte juweeltjes.

De meisjes zoeken in haar opdracht in het oerwoud naar een 'schat', een Onafgedane Zaak van oma. De Hagedissejongen zoekt, vooral in eindeloos veel papieren en met hulp van de Oude Priester en de moeder, naar 'bewijzen'. En ook de bullebak, die 's nachts in het klooster de vreemdste foto's maakt, wil overal bewijsmateriaal van: van zich-

zelf, ook van de duivel, ook van Jezus. Ook van de krokodil.

Naast de rijkelui, de bandieten, de soldaten en de nonnen, die achtereenvolgens het Spookhuis op de heuvel bewonen, wemelt het decor van heuvel- en zeegeesten, van oerwoud- en noodlotsdemonen, die gepaard of bestreden moeten worden. Een raadselachtige, prachtig vertelde, magisch-realistische roman over de ontwikkeling van een meisje tot vrouw op de breukrand van een oude en een nieuwe cultuur.

Beth Yahp: *De drift van de krokodil. Ambo, Baarn 1995. 329 blz. f 29,50.* (FS)

Ballingschap

De in Iran geboren auteur Kader Abdolah (1954)

neemt een geheel eigen plaats in onder de Nederlandse schrijvers. In Iran publiceerde hij twee boe-

ken, maar moest in 1985, om politieke redenen, zijn geboorteland ontvluchten. Op uitnodiging van de VN kwam hij in 1988 naar Nederland. Zijn direct in het Nederlands geschreven debuut ('De Adelaars') kreeg bijzonder goede kritieken en werd bekrond met het Gouden Ezelsoor 1994. Zijn onlangs verschenen tweede verhalenbundel *De meisjes en de Partizanen* zal zeker zo goed worden ontvangen.

Ook in deze bundel staan de verhalen in het teken van het verblijf in ballingschap: herinneringen vol weemoed, een nieuw leven trachten op te bouwen in een vreemd land, het gevoel voortdurend op de vlucht te zijn, enz. Het meest indrukwekkend vond ik het korte verhaal *De brieven*. In nauwelijks zeven bladzijden weet Abdolah een indringend beeld op te roepen van een vluchteling in Nederland die een onheilsbericht van thuis ontvangt (de dood van zijn vader) en niet aanwezig kan zijn bij de begrafenis. Zelfs telefoneren met zijn moeder biedt geen oplossing: *Ik hoorde haar en ik hoorde haar niet. Het was geen gesprek, maar een fata morgana. (...) Wie weg is, is weg. Wie je niet bij je hebt, heb je niet bij je. Een vogel in de lucht en tegelijkertijd in je hand, bestaat niet*.

Prachtige verhalen die nog lang blijven hangen!

Kader Abdolah: *De meisjes en de Partizanen. De Geus, Breda. 1995. 138 blz. f 29,90.* (WH).

Mannen en vrouwen

Mannen, vrouwen, relaties

Optimale communicatie in een heteroseksuele relatie

Van de auteur van de bestseller *Mannen komen van Mars, Vrouwen van Venus*

John Gray

Het Spectrum / Scala

Houdt het dan nooit op, boeken over relaties tussen mannen en vrouwen? Waarschijnlijk niet. Zolang mannen en vrouwen blijven proberen in nauw verband met elkaar te wonen, te leven en zich voort te planten, zullen de vragen over hoe je dat aan moet pakken wel gesteld blijven worden en zullen allerlei soorten deskundigen blijven proberen antwoorden te geven.

Het boek *Mannen, vrouwen, relaties* is één van de vele op dit terrein; het is niet het laatste, niet het beste en ook niet het meest diepgaande.

Toch valt dit boek op in een aantal opzichten. Dat mannen en vrouwen in hun gedrag nogal van elkaar kunnen verschillen is bekend, en niemand zal ontkennen dat dit in relaties tot veel plezier maar ook tot problemen kan leiden. Veel boeken over mannen en vrouwen gaan in op de oorzaken van deze verschillen en geven daar oplossingen voor. Het aardige van *Mannen, vrouwen, relaties* is, dat de verschillen als feiten aangenomen worden. Hier en daar wordt wel iets aangeduid, zeer summier, over de oorzaken, maar er komen geen wereldveranderende theorieën aan te pas om ze op te lossen. Leuk of niet leuk, op korte termijn te veranderen of niet, we worden er dagelijks mee geconfronteerd. En als je dat als uitgangspunt neemt kun je natuurlijk overgaan tot meer praktische adviezen die mensen in hun waarde laten. Onderliggende gedachte is dat begrip voor het anders-zijn van de partner een betere onderlinge communicatie kan opleveren. En dan zijn we toch al weer een heel stuk verder.

Ondanks de stereotiepe gedragingen die beschreven worden is veel herkenbaar en daarmee bespreekbaar als je samen dit boek leest.

John Gray: *Mannen, vrouwen, relaties. Het Spectrum/Scala, Utrecht 1995. 247 blz. f 27,50* (JM)

Wim Hey
Joan Merens
Cornelis Schepel
Frank Spoelstra

VOORoorDELEN

Regelmatig wordt er flink van leer getrokken tegen de buitenlanders. De vooroordelen zijn dan niet van de lucht. Soms heeft men het over migranten, soms over asielzoekers of over vluchtelingen. Meestal echter wordt alles op een grote hoop gegooid en gaat het over 'de buitenlanders'.

Zelfs een kranteartikel over de eerlijkheid van een Armeense familie bracht in dit negatieve denken geen verandering. Wat was het geval: in dit kranteartikel wordt verteld dat betrokkene naar de bank ging om f 4.000,- te wisselen in briefjes van honderd. De bankmedewerkster geeft hem f 40.000,- terug. De Amerniër brengt de volgende dag f 36.000,- terug en zegt: "Het lijkt leuk, ik kan niet leven met idee dat de balie-medewerkster in de problemen zou komen als ik het geld niet had teruggebracht". Het artikel haalde zelfs de zaterdageditie van de Zevener Zeitung. Nadat ik het artikel gelezen had dacht ik in eerste instantie zoiets als 'prima kerel om dit te doen, hoeveel Nederlands zouden het geld wel zelf gehouden hebben?', maar tegelijkertijd dacht ik ook, waarom moet er zoveel publiciteit aan gegeven worden? Zou dat komen omdat er zo slecht over de buitenlanders ge-

dacht wordt, en nu eindelijk iets positief verteld kan worden?

'n Reactie op dit krantebericht wil ik u niet onthouden. Het commentaar luidde "Ik kan niet zomaar even naar de bank gaan om vier duizendjes te wisselen, hoe zien die er eigenlijk uit?" Op dat moment zakt mij dan bijna letterlijk de broek van de kont!! Ik wil u feiten doorgeven die de Anne Frank Stichting onlangs publiceerde over buitenlanders. Misschien iets om eens over na te denken, want veel wat er zo in het algemeen beweerd wordt komt niet overeen met de werkelijkheid. Het schrikbeeld van een 'vloedgolf' van vluchtelingen, zoals gedacht wordt, ziet er in de praktijk anders uit.

Slechts een fractie van het totale aantal mensen dat wereldwijd op de vlucht is, komt in Europa terecht, namelijk ongeveer 1 miljoen van de dertig tot veertig miljoen. Als je dat vergelijkt met de aantallen die sommige zgn. derde wereldlanden opvangen, is dit maar een schijntje. In een straatarm land als Soedan b.v. verblijven vier miljoen vluchtelingen. En Nederland neemt in vergelijking met andere rijke landen in Europa, zoals België, Frankrijk, Duitsland en de

Scandinavische landen, niet uitzonderlijk veel vluchtelingen op. Het aantal erkende vluchtelingen schommelt nu rond de vijftig duizend. Maar er wordt geroepen dat er honderdduizend illegaal in ons land verblijven en die zijn de schuld van de overbevolking. Een andere kreet die geslaakt wordt is dat de Islam binnenkort de grootste godsdienst in Nederland zal zijn, met allerlei verschrikkelijke denkbeelden terwijl in werkelijkheid slechts 3,1% van de bevolking moslim is tegenover 25% katholiek en protestant. De manier waarop de pers inspeelt en omgaat met berichten omtrent buitenlanders bepaalt veelal de mening van de gemiddelde Nederlander. Grote krantekoppen als "duizenden illegalen in de Bijlmer" voeden deze vooroordelen. Deze negatieve en uitvergroete aandacht van de media is dus voor een groot deel verantwoordelijk voor de manier waarop wij naar de buitenlanders kijken en praten. Zo dus eigenlijk ook het in eerste instantie positieve stukje in de krant, over het terugbrengen van het geld naar de bank. Zouden ze dit artikel ook op deze manier geplaatst hebben als het een Nederlander geweest zou zijn?

Raadsman Ben van der Linden

Raadslieden – waar en wie

Bureau	Naam	Telefoon bureau	MDTN	Telefoon privé
Wezep/t Harde/ Vlb. Twenthe	L.J.H. (Lex) Beekers	05207-67549/05255-8109	* 06 - 535 - 7549 * 06 - 514 - 6093	038-212656
Oirschot	I.L. (Immy) Beijer	040-627909/627913	* 06 - 549 - 7913	040-627322
Seedorf	J. (Jacques) van den Blink	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 594 - 2285	00-4942848629
Rotterdam/ Doorn	K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer	010-4539341/381	* 06 - 213 - 341/281 * 06 - 202 - 617	03480-14787
Arnhem	E.Y. (Ellen) Bremer	085-718911, tst. 335	* 06 - 517 - 335	08308-21867
Den Helder	C.C. (Tineke) Dekker-Hundling	02230-52089	* 06 - 209 - 2089	02991-3525
Steenwijk	A.B. (Adri) van Deurzen	05214-8754/8197	* 06 - 532 - 2643	05220-62273
Den Helder	J. (Joop) Flokstra	02230-56820	* 06 - 209 - 6820	072-641080
Seedorf	R. P. (Rob) Geene	004942817510, tst. 2285		075-703705
Utrecht (Kmar)	J.J. (Jaap) Geuze	030-365234	* 06 - 557 - 5234	05160-13579
Assen	W.A. (Bart) Hetebrij	05920-58574	* 06 - 541 - 8574	013-425425
Weert	C.H. (Kees) van der Hilst	076-273341	* 06 - 578 - 702	01727-13248
Driehuis-				030-937808
Den Helder	C. (Carine) van Hinte	02550-61222	* 06 - 219 - 204	03417-58156
Ede	A.H.T. (Ad) Hornis	08380-81826	* 06 - 678 - 1826	045-212183
Harderwijk	I.P. (Irma) Jacobs	03410-77809/77810	* 06 - 533 - 7810	00-
De Peel	F.G. (Frits) van de Kolk	00-4939-8870	* 06 - 443 - 259	49428137009
Seedorf	B.J.T. (Ben) van der Linden	04942817510, tst. 2285/2286	* 06 - 594 - 2285	035-234907
Utrecht	B.M. (Beernoud) Moojen	030-365234	* 06 - 557 - 5234	00-492-4345995
Rheindahlen	J.G.J. (Jan) Nauts	00-4924341408		01640-47215
Oirschot	V.J.B.M. (Vincent) Peeters	vervallen	* 06 - 549 - 7913	020-6323785
Amersfoort	K.S. (Kees) Roza	033-607051	* 06 - 500 - 7051	080-563833
Nijmegen	P. (Peter) Samwel	080-276911, tst. 154/196	* 06 - 564 - 2774	08382-1675
Schaarsbergen	G. (Gerard) Snel	085-533377 of 532774	* 06 - 594 - 2285	080-732564
Schaarsbergen	M. (Marijke) van der Stigchel-Wijngaard	085-532752 of 532774	* 06 - 519 - 6826	05110-72385
Seedorf	J.W.F. (Jan) Sulman	00-4942817510, tst. 2285	* 06 - 213 - 341/281	033-952099
Vught/Weert	J.E.M. (José) Verheyen	073-881564 of 04950-82702		05210-13657
Leeuwarden	G.J. (Gerrit) Vlietstra	058-346826		085-629745
Rotterdam	M.C. (Mart) Vogels	010-4539341/281		03210-18934
Hoofdraadsman	W.H. (Wim) Heij	03404-14436		08370-10205
Stafradsvrouw	J.J. (Joan) Merens	03404-14436 of 20906		005996658948
Coornherthuis				
(raadsman)	J. (Jan) den Boer	03404-14060		
(raadsman)	J.M. (Joost) van Langen	03404-14060		
Curaçao	M. J. (Maria) van Dorp	005996637126		

